

Treball final de Grau en Mestre d'Educació Infantil

L'educació intercultural. Un repte a l'aula de P4 d'una escola de la comarca de la Garrotxa

Dolors Masdeu i Llagostera

Curs acadèmic: 2012-2013

Professora- tutora: Esther Fatsini i Matheu

Vic, 17 de maig de 2013

Agraïments

Aprofito l'ocasió per donar les gràcies a totes les persones que han fet possible que finalitzi el Grau en Mestre d'Educació Infantil amb aquest treball de recerca. Un treball que m'ha permès indagar, més profundament, en un tema que ha sorgit d'una inquietud personal, per tal de fer front a la futura tasca com a professional de l'educació.

Vull agrair a totes les persones que han estat al meu costat guiant-me i assessorant-me en la realització d'aquest treball, aportant els seus coneixements i alhora, la seva paciència. Gràcies Esther, per oferir-me el teu temps, la teva experiència, el teu suport i la teva orientació.

A les mestres d'Educació Infantil de l'escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí d'Olot. En general, a tota la comunitat educativa del centre per donar-me l'oportunitat de realitzar aquesta recerca al centre i especialment, a la Mercè i a la Neus per dedicar-me temps i estar sempre disposades a aportar el seu saber i la seva ajuda.

Finalment gràcies Sergi, Salvador i Consol per estar sempre al meu costat, per escoltar-me, per donar-me suport i ànims.

Resum

Des de l'educació intercultural es pretén aconseguir una societat més justa i igualitària capaç de respectar la diversitat cultural sense prejudicis, fomentant el diàleg i la convivència com una possibilitat per apropar les diferents cultures, on la participació dels diferents agents educatius és fonamental.

Aquest treball mostra la investigació realitzada en una aula, d'infants de quatre anys d'una escola de la comarca de la Garrotxa, per valorar si la seva pràctica educativa segueix una línia intercultural. S'ha fet ús d'una metodologia qualitativa per mitjà de l'observació, l'entrevista i l'anàlisi de documents que ha posat de manifest la importància del professorat en tenir una actitud positiva cap a la comprensió i interacció entre diferents cultures per tal de caminar cap a la interculturalitat.

Paraules clau: Educació Intercultural, multiculturalitat, atenció a la diversitat, Educació Infantil.

Abstract

The Intercultural Education tries to achieve a fairer and more egalitarian society with the aim of being able to respect a cultural diversity without prejudices, promoting the dialogue and the living as an opportunity to bring different cultures where the participation of different educational agents are essential.

This project shows the research done in a classroom, where children from a school in La Garrotxa, and of 4 years old were tested to know if their education follows an intercultural line. We have made use of a qualitative methodology through observation, the interview and analysis of documents that has highlighted the importance of teachers having a positive attitude towards the understanding and the interaction between different cultures in order to achieve multiculturalism.

Key words: Intercultural Education, multiculturalism, attention to diversity, nursery school.

Índex

Agraïments.....	1
Resum / Absattract	2
Índex	3
Índex de quadres, figures i gràfics	6
Introducció.....	8
PART I: Marc teòric	12
1 Atenció a la diversitat. Concepció i evolució	13
1.1 Diversitat cultural. Una realitat dins les aules	16
1.2 De la multiculturalitat a la interculturalitat	18
2 Pluralitat cultural en el currículum	20
2.1 Enfocament intercultural des de la pràctica escolar	22
2.2 Atenció a la diversitat cultural des d'una perspectiva intercultural en infants de quatre anys	23

PART II: Aplicació pràctica	27
1 Objectius específics del treball	28
2 Metodologia	28
2.1 Orientació metodològica	29
2.2 Recollida de la informació.....	29
2.2.1 Instruments utilitzats	29
• L'observació participant.....	29
• L'entrevista	33
• L'anàlisi de documents.....	36
2.2.2 Procediment seguit en la recollida de la informació	37
3 Context de la investigació.....	38
3.1 Presentació del centre	38
3.2 Presentació de l'aula.....	41
4 Dades escolarització	43
5 Recollida i anàlisi de dades	46
5.1 Observació	46
5.2 Entrevistes.....	51
5.3 Anàlisi de documents.....	58
6 Discussió dels resultats.....	58

PART III: Conclusions.....	60
1 Conclusions.....	61
1.1 Metodologia de la investigació.....	61
1.2 Pràctica educativa.....	62
1.3 Valoració personal.....	63
Referències.....	65

Índex de quadres, figures i gràfics

Quadres

Quadre 1: Carcterístiques del desenvolupament social desl infants entre 4 i 5 anys ...	24
Quadre 2: Característiques del desenvolupament del llenguatge dels infants entre 4 i 5 anys	25
Quadre 3: Elements característics del centre des d'una perspectiva intercultural	31
Quadre 4: Criteris generals per avaluar el tractament de la diversitat cultural des d'una perspectiva intercultural	32
Quadre 5: Disseny d el'observació	33
Quadre 6: Guió de l'entrevista	35
Quadre 7: Disseny de l'entrevista	36
Quadre 8: Dades d'escolarització del centre	43
Quadre 9: Alumnat amb necessitats educatives especial	43
Quadre 10: Alumnat d'altres nacionalitats	44
Quadre 11: Diversitat cultural a l'aula de P4	45
Quadre 12: Procedència cultural de l'alumnat de P4	45

Quadre 13: Resultats de l'observació de les característiques del centre des d'una perspectiva intercultural 47

Quadre 14: Resultats quantitatius que caracteritzen el centre des d'una perspectiva intercultural 48

Quadre 15: Resultats de l'observació del tractament de la diversitat cultural a l'aula des d'una perspectiva intercultural 49

Quadre 16: Resultats quantitatius que caracteritzen l'aula des d'una perspectiva intercultural. 50

Quadre 17: Classificació de les preguntes de l'entrevista 56

Figures

Figura 1: Escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí d'Olot 39

Figura 2: Façana posterior de l'escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí d'Olot 39

Figura 3: Aula de P4, *Els Pingüins* 462

Gràfics

Gràfic 1: Diversitat cultural a l'aula de P4 466

Introducció

La presència de diferents cultures en la nostra societat és un fet real. L'escola com a reflex d'aquesta, mostra l'existència d'aules cada vegada més multiculturals. Cal entendre aquest fet, com un aspecte positiu, enriquidor i com una possibilitat per apropar les diferents cultures entre elles, a través del diàleg, el respecte i la comprensió mútua.

Cal entendre i viure la diversitat cultural com un fenomen que aporta nous valors i replantejaments educatius necessaris per fer front a una nova realitat escolar i social, encaminant aquest canvi educatiu cap a una línia intercultural, d'igualtat i de participació dels diferents agents educatius en aquest procés de canvi.

- **Justificació i motivació de l'elecció**

Els canvis socials que s'han produït aquests darrers anys en la societat i, consegüentment a les nostres aules, m'han fet reflexionar com a futura professional de l'educació sobre diferents qüestions: quina manera viuen les escoles i el professorat aquesta realitat?, quines estratègies utilitzen per afrontar la interculturalitat a l'aula on la diversitat i l'heterogeneïtat hi són presents? Realment intenten transmetre i oferir les condicions per a la igualtat? S'estableix concordança entre la teoria i la pràctica educativa?

Donat que l'escola és el primer context on els nens i nenes estableixen un contacte amb altres cultures és important començar a treballar, ja des de l'etapa de Parvulari, l'educació intercultural per tal de prevenir possibles actituds discriminatòries i prejudicis vers als altres.

També cal oferir-los un context on es dona veu i identitat pròpia a les diferents cultures i això implica, aprendre a viure i conviure respectant als altres i acceptant-los tal com són.

- **Finalitat i objectius generals**

La finalitat d'aquest projecte és oferir una visió de com es porta a terme la pràctica educativa en una aula, del segon Cicle d'Educació Infantil, analitzant-la des d'un enfocament intercultural.

Els objectius generals del projecte són:

- Elaborar un marc conceptual entorn a l'educació intercultural
- Conèixer el context socioeducatiu del centre que s'investiga
- Contrastar la teoria i la pràctica educativa respecte a l'educació intercultural
- Observar i analitzar la presència d'una pràctica educativa des de l'enfocament intercultural en una aula de P4

- **Presentació i estructura del projecte**

El present treball s'ha desenvolupat des d'un enfocament intercultural de l'educació analitzant prèviament, les idees i concepcions d'aquest model d'educació per poder, seguidament, analitzar i avaluar la pràctica educativa de l'escola i concretament, a l'aula de P4 d'aquesta.

Després d'explicar la justificació i la motivació de l'elecció del projecte i els objectius generals d'aquest, s'exposa l'estructura i els continguts del document. Aquest s'organitza en tres blocs principals: el marc teòric, l'aplicació pràctica i les conclusions.

La primera part el *marc teòric* està dedicada a emmarcar el treball des d'una fonamentació teòrica per tal de poder tenir una referència conceptual del que s'anirà abordant al llarg del treball. En aquest apartat s'exposen diferents referents teòrics que han servit per poder reflexionar sobre la tasca educativa entorn a un model d'educació intercultural, conduir el procés d'investigació del treball i extreure'n unes conclusions finals. La segona part, sota el títol *aplicació pràctica* està dedicada al desenvolupament de la investigació. S'exposa la justificació i els objectius que han guiat l'estudi, el procés del disseny, l'anàlisi de les dades i la presentació dels resultats obtinguts.

La tercera part *les conclusions* mostra les valoracions i reflexions extretes en el treball. I finalment, les *referències* on es troben les fonts de recerca que han ajudat en l'elaboració del treball.

Per concloure aquesta introducció cal fer referència a les preses de decisions que s'han tingut en compte en la realització d'aquest treball. Cal esmentar que les cites extretes de les diferents fonts es mantenen en el seu idioma original excepte, la informació plasmada en el quadres 3 i 4 de les pàgines 31 i 32 respectivament, que ha estat traduïda al català. Quan es fa referència a persones s'ha tingut en compte el gènere (masculí i/o femení) i s'ha fet ús del genèric sempre que s'ha parlat dels dos gèneres junts. Finalment, esmentar que s'ha fet ús del to formal impersonal durant el treball excepte les conclusions, que han estat elaborades des d'una mirada crítica i personal.

*En societats multiculturals
progressivament més complexes,
l'educació ha d'ajudar-nos a adquirir
les competències interculturals
que ens permetin conviure
amb les nostres diferències culturals,
i no pas malgrat aquestes diferències.*

Informe mundial de la UNESCO
Invertim en la diversitat cultural i el diàleg intercultural

PART I: Marc teòric

1 Atenció a la diversitat. Concepció i evolució

La diversitat és un fet evident en la nostra vida. Tots som diferents. Més enllà de les característiques bàsiques que tots compartim com a persones, cadascú de nosaltres té un aspecte físic i una manera de fer pròpia que el caracteritza com a individu únic.

Som diferents a l'hora d'aprendre, tenim diferents interessos i inquietuds, mostrem diferents estils d'aprenentatge, diferents interpretacions del món que ens envolta, diferents motivacions, diferents cultures, diferents tradicions, etc. En definitiva, la societat està exposada, constantment, a una diversitat absoluta que promou un entorn plural i divers i, per tant, l'escola, com a mirall de la societat ho ha de tenir present.

L'escola és un context on es pot copsar aquesta diversitat i, per tant, un espai on podem treballar aquest fenomen com un aspecte positiu i enriquidor. Existeix una àmplia diversitat a les aules de les escoles. Trobem nens i nenes amb diferents aptituds, interessos, motivacions, etc. i per tant, la comunitat educativa i els professionals de l'educació tenen el repte d'atendre aquesta diversitat mitjançant els seus projectes de centre i les seves intervencions educatives. Tal com afirma Essomba (2005:85) "és òbvia la relació entre «diversitat» i «atenció a la diversitat». El primer concepte defineix una realitat, mentre que el segon defineix una intervenció sobre aquesta realitat". Per tant, una escola capaç d'atendre a la diversitat serà una escola capaç d'atendre la realitat del seu alumnat, de respondre a les seves necessitats i capacitats, ajudant-los a progressar i evolucionar en el seu procés d'aprenentatge, valorant i acollint a l'alumnat com un individu únic i, alhora, formar-los com a persones crítiques per integrar-se a la societat. Tal com esmenta Carbonell (2000:53):

"A la societat i a les aules, s'hauria de viure la diversitat com el que és: un element bàsic de la relació humana, un element que ens enriqueix a tots. Des dels centres educatius s'ha de promoure un bon aprenentatge convivencial perquè en l'àmbit social aquests alumnes, futurs adults, es comportin correctament i aprofitin les grans possibilitats de la diversitat dels éssers humans"

El concepte d'atenció a la diversitat en l'àmbit educatiu ha anat evolucionant al llarg de la història, en la qual podem destacar diferents etapes. S'ha passat d'un model d'escola selectiu per endinsar-nos cap a un model d'escola inclusiu. Aquesta

transformació de model ha suposat un canvi en la concepció del sistema educatiu en el que, actualment, es pretén desenvolupar i potenciar les habilitats i competències de tots els i les alumnes tenint en compte les seves característiques individuals.

Tradicionalment s'ha impartit un ensenyament homogeni i instruït, on l'escola es considerava l'únic espai capaç de satisfer totes les necessitats educatives. Actualment, es dóna cada vegada més importància a la vinculació de l'educació a altres contextos, per exemple a la família i a la societat. Aquest fet implica que l'escola hagi de redefinir els seus paràmetres educatius.

En els darrers anys l'escola inclusiva ha estat el model d'escola pensat i dissenyat per a tots aquells que creuen en una escola per a tothom i on es contempla la diversitat com a un element enriquidor a nivell global. Aquest model d'escola contribueix en el desenvolupament de l'alumnat més enllà d'un conjunt de coneixements acadèmics, és a dir, propicia un entorn on es potencien les possibilitats de cadascú, on tothom se sent bé i segur, on regna una política d'igualtat i on es prepara per a la cooperació i no per a la competició. Bray Stainback (2001, dins Pujolàs, 2003) defineix l'educació inclusiva "com el procés pel qual s'ofereix a tots els infants, sense distinció de la discapacitat, la raça o qualsevol altra diferència, l'oportunitat de continuar sent membres de la classe ordinària i d'aprendre dels companys, i juntament amb ells, dins l'aula".

Aquest model educatiu posa un èmfasi especial en els objectius generals de l'educació que es pretenen assolir a llarg termini i no tant, en els objectius més immediats, relacionats amb els coneixements que s'han d'assolir en cada una de les àrees. A la vegada, es preocupa per trobar mètodes, estratègies i maneres d'organitzar l'aula que permetin atendre junts alumnes diferents.

L'aula inclusiva constitueix un espai essencial en el procés d'inclusió dels infants, atenent a la diversitat i respectant les diferències. És necessari puntualitzar la diferència entre inclusió i integració dins l'aula. La inclusió indica amb major precisió el significat d'acollir i acceptar a tothom, contempla totes les dimensions que configuren la persona, adapta l'organització, l'estructura i els recursos del centre per satisfer les

necessitats de cada un i crea la idea de comunitat. A diferència, la integració implica reintegrar l'alumnat acceptant la diversitat.

Partint doncs, de la idea que l'aula inclusiva és un espai fonamental a l'hora d'acollir als infants Stainback y Stainback (1999, dins Arnaiz, 2003) en defineixen una sèrie de característiques particulars:

- Filosofia de l'aula: tots els nens i les nenes poden aprendre dins l'aula ordinària. Es valora la diferència com a un element que ofereix majors oportunitats d'aprenentatge.
- Regles a l'aula: Els drets de l'alumnat són intencionalment comunicats.
- Instrucció d'acord amb les característiques de l'alumne/a: No es crea un currículum estàndard per tots, sinó que s'adapta a les necessitats de cadascú.
- Recolzament dins l'aula ordinària: L'ajuda especial que es pugui necessitar es porta a terme a l'aula general, d'aquesta manera les aules inclusives treballen obertament el tema dels prejudicis i els estereotips que porten a l'exclusió de determinats membres de la classe.

Aquestes característiques fomenten la convivència i la igualtat i entenen la diferència com un fet natural i enriquidor.

Actualment l'atenció a la diversitat és present en el currículum d'Educació Infantil en el *decret 181/2008*¹. Concretament en l'article número 13 (*Atenció a la diversitat*), el qual estableix el següent:

“13.1 Els projectes educatius que elaborin els centres han de ser prou flexibles per permetre concrecions individuals ajustades a les característiques, els ritmes d'aprenentatge i les singularitats de cada alumne/a per tal que es pugui donar compliment al principi d'atenció a la diversitat.

¹ “Decret 181/2008, de 9 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil”. *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya*, 19 de setembre de 2008, núm. 5216, p.68256-68273.

13.2 El centre aplicarà les mesures necessàries perquè l'alumnat amb necessitats específiques tingui els suports necessaris per assolir el màxim desenvolupament de les seves capacitats personals i els objectius del currículum.

13.3 Es tindrà especialment en compte la detecció de les dificultats de l'alumnat en el moment en què es produeixin, a fi i efecte de prendre les mesures necessàries per continuar el seu procés d'aprenentatge.

13.4 L'alumnat podrà romandre excepcionalment un any més en el segon cicle de l'educació infantil, a proposta de l'equip de cicle, que haurà d'anar acompanyada de l'informe elaborat pels serveis educatius i l'acord de la família, i amb l'aprovació del director o directora del centre. Caldrà comunicar la decisió al director/a dels serveis territorials corresponents.”

Amb tot, atendre a la diversitat suposa acollir i valorar a l'alumnat sense cap tipus de discriminació per raó de sexe, ètnia, raça, capacitat cognitiva, nivell social, etc. Ajudant als i les alumnes a progressar en el seu procés d'aprenentatge adaptant el projecte curricular, oferint diferents metodologies didàctiques, materials i recursos adaptats a les capacitats i necessitats, tant diverses, dels nens i nenes.

(...) la única respuesta válida es aquella en la que no sólo se aborden con equilibrio contenidos de todo tipo, sino que además se contemplen con naturalidad resultados y ritmos distintos según los niños. (...) Una buena respuesta educativa cubre las necesidades de aprendizaje y desarrollo de todos los niños y todas la niñas porque busca ajustarse a las necesidades y capacidades de cada cual según su perfil. (PANIAGUA, 2005, p.138-139)

1.1 Diversitat cultural. Una realitat dins les aules

La societat en què vivim, contempla un canvi constant i permanent de transformació des de diferents vessants: polítiques, econòmiques i socials. Des de finals del segle XX i principis del segle XXI la diversitat cultural és potser un dels fenòmens més destacats. Actualment, la societat és caracteritzada per un entorn heterogeni, plural i

multicultural. Aquesta nova realitat influeix directament en l'àmbit educatiu, propiciant replantejar el sistema educatiu, més ampli i plural, per possibilitar noves finalitats educatives. Per tant, un dels reptes en què es troben els professionals de l'educació, avui dia, és atendre a la diversitat cultural en els centres educatius.

La diversitat cultural s'ha incrementat de manera significativa. Tal com diu Feu (2001) "Cada cop més es generalitza l'arribada de persones procedents d'altres països, d'altres continents i, entre elles, molt infants. Per tant, l'escola i l'educació d'avui són, i han de tenir en compte, el fet multicultural."

El fenomen de la immigració està configurant uns marcs socials cada vegada més pluriculturals i pluriètnics i aquesta nova realitat influeix, directament, en l'àmbit educatiu.

L'escola és un espai on es troben grups heterogenis. Grups diferents i diversos respecte l'ètnia, la religió, la cultura, la llengua, etc. Per tal d'afrontar aquest nou repte educatiu de manera adequada l'escola ha d'optar per una educació intercultural, no ha de ser reproductora de la cultura majoritària sinó que ha de promoure la construcció cultural, és a dir, evitar l'etnocentrisme i tenir una visió més oberta de la cultura. D'aquesta manera l'alumnat adquirirà competències per conviure i relacionar-se sense problemes en l'actual societat multicultural.

L'alumnat nouvingut és una realitat creixent dins les aules. S'han d'adoptar mesures per facilitar la seva integració amb l'objectiu d'entendre totes les cultures com a vàlides i que la convivència sigui harmoniosa perquè tothom se senti reconegut. Tal com afirma Siguan (1998:139):

La insuficiencia de estas medidas para alcanzar los resultados propuestos ha llevado progresivamente al convencimiento de que no se trata sólo de unos déficits lingüísticos o de conocimientos sino que la integración de los inmigrantes encuentra una dificultad de fondo y es la distancia cultural que no sólo dificulta su adaptación a la prácticas escolares sino que produce en la población de acogida una actitud de superioridad o de rechazo.

Davant la diversitat cultural existeix fàcilment la discriminació, per això és convenient que la tasca educativa es centri en la formació d'actituds, és a dir, evitar el prejudici,

l'estereotip i la marginació. D'aquesta manera s'afavoreix la integració social i cultural de les persones.

Cal esmentar la diferència entre l'alumnat nouvingut que és aquell que s'ha incorporat, per primera vegada, en el sistema educatiu en els dos últims anys i l'alumnat immigrant que procedeix d'altres països, no obstant, ja resideix des de fa temps en el país d'acollida.²

Amb tot, l'escola ha de caminar cap a una línia d'interculturalitat com a eix vertebrador de l'acció educativa, fomentat així, una escola on tothom sigui acceptat i reconegut per igual.

1.2 De la multiculturalitat a la interculturalitat

Com s'esmenta anteriorment, la diversitat cultural és potser un dels fenòmens més destacats en la nostra societat als últims anys però, quan es parla de diversitat cultural és important distingir entre dos conceptes: la multiculturalitat i la interculturalitat. Aquest són termes que sovint s'usen com a sinònims quan realment són conceptes totalment diferenciats.

Segons Torres i Alcoberro³ podem definir aquests conceptes com:

- La *multiculturalitat* és una situació "de fet". Coexisteixen membres de cultures diverses conservant la pròpia identitat de cada cultura però, no es produeix diàleg.
- La *interculturalitat* és un ideal ètic i polític. Designa el fet que les diverses cultures s'interpenetren i comparteixen valors.

Per tant, la diferència clau és que en el primer hi ha diferents cultures però no interactuen entre elles i, en el segon hi ha diàleg i comparteixen costums i valors.

La nostra societat és cada vegada més multicultural i conseqüentment, els nostres centres escolars també s'han convertit cada vegada més en multiculturals, ja que el

² Informació extreta dels apunts de l'assignatura *Diversitat i Diferència a l'Escola. Eixos de Desigualtat i d'Educació* cursada al quart curs del Grau en Mestre d'Educació Infantil.

³ Informació extreta de la pàgina de l'autor sense data d'edició disponible a: <http://www.alcoberro.info/pdf/antrop13.pdf>

nombre de nens i nenes matriculats a l'escoles procedents de diferents contextos culturals han augmentat considerablement.

Tal com diu Jordán (2001:42) "Atès que les nostres societats són com va més multiculturals, fóra poc lògic no pensar en la possibilitat de convertir-les en interculturals (...)". L'escola és, potser, el context on millor es pot copsar aquesta multiculturalitat. Per tant, és un bon espai on treballar aquest fenomen com un fenomen positiu i enriquidor i encaminar-lo cap a la interculturalitat, essent un espai on no solament s'aprenen continguts sinó, valors necessaris per viure i conviure en societat. Una societat diversa i plural. Segons el mateix autor l'educació intercultural es pot entendre com:

La resposta pedagògica a la necessitat actual de preparar futurs ciutadans per viure en una societat que és realment multicultural i idealment intercultural. Si concretem més aquest definició, podem dir que l'educació intercultural pretén formar en tots els alumnes, de tots els centre, una competència cultural madura; és a dir, un bagatge d'aptituds i d'actituds que els capaciti per funcionar adequadament en la nostra societat multicultural i multilingüe. (JORDÁN, 2001, p.49)

La multiculturalitat té com a base el reconeixement i el respecte a la diversitat cultural defensant la igualtat d'oportunitats i que tothom tingui els mateixos drets, però presenta una limitació important. Aquesta és que no s'estableixen vincles de cohesió i comunicació entre els diferents grups culturals. Tal com afirma Beltrán (2005:74) "Les limitacions i els perills del multiculturalisme, amb la seva tendència a essencialitzar les cultures, a considerar el món com una aglomeració de cultures separades, han donat lloc al desenvolupament d'un nou paradigma: la interculturalitat."

La interculturalitat proposa interactuar i relacionar-se amb les altres cultures per mitjà del diàleg i sempre des d'una perspectiva d'igualtat, lluitant principalment contra els prejudicis i les discriminacions.

Per tant, passar de la multiculturalitat a la interculturalitat és comprendre i acceptar cada persona i cada grup cultural amb les seves característiques, costums i valors.

En definitiva, aquesta primera part del marc teòric permet tenir una visió clara que la interculturalitat és una alternativa educativa per fer front a la diversitat cultural

present a les aules i, alhora adoptar estratègies per afavorir la integració social i cultural de l'alumnat.

2 Pluralitat cultural en el currículum

La concepció del currículum ha anat evolucionant al llarg del temps tenint en compte les respostes educatives que ha d'oferir l'escola. Per una banda, la integració dels i les alumnes amb necessitats educatives especials i, per altra banda, la presència d'alumnes procedents de diferents contextos culturals han suposat un replantejament en el currículum comú dels centres educatius.

Tal com esmenten Bassedes, Huguet i Solé (2007:58) "els currículums són el conjunt de sabers culturals que, en un moment donat, els responsables polítics i els especialistes en educació acorden que cal treballar a l'escola per formar persones que han de viure en un context social i cultural". Per tant, el currículum es concreta en un context cultural, exposa les intencions educatives del centre i explica com portar a terme aquestes intencions des de la pràctica educativa.

Segons Essomba (1999:91) s'entén per currículum "la selecció de cultura que los centros educativos tienen intención de enseñar a sus alumnos, evidentemente; pero no sólo eso. El currículum es también la cultura realmente vivida y aprendida, es decir, el conjunto de aprendizajes realizados por los alumnos por el hecho de haber permanecido y trabajado en las escuelas e institutos junto a sus profesores".

El currículum escolar és un factor clau per poder respondre a la diversitat escolar i, al mateix temps, ha de ser un eina que ha d'ajudar als i les alumnes a comprendre el món que els envolta, a ser crítics, a entendre la realitat des de diferents òptiques culturals, i a reflexionar sobre la seva pròpia cultura i la dels demés. Bàsicament, ha de treballar l'educació integral i els valors en aquesta societat plural, diversa i democràtica. També, ha de reflectir la preocupació pels problemes socials i sobretot, ha de connectar amb la realitat social i escolar.

Per poder treballar a l'escola en una educació intercultural cal replantejar la concepció del currículum no solament en els continguts que es pretenen transmetre sinó també,

la manera de fer-ho. Introduint elements importants de diferents contextos culturals (costums, història, gastronomia, etc.) i generar actituds i vivències positives entre diferents cultures que serveixin per reflexionar sobre la nostra identitat cultural i la dels demés. És a dir, promoure un currículum en el que tots i totes tinguin accés i se sentin identificats. Fent el currículum més inclusiu i representatiu a la realitat social i escolar. En definitiva, tal com afirmen Lluch i Salines⁴ “Més que afegir continguts, es tracta de treballar d'altra manera els continguts ordinaris per posar en relleu en la seva explicació perspectives culturals diferents, evidenciar que els continguts són productes socioculturals i que cal entendre'ls des de diverses explicacions culturals”.

Les famílies immigrants quan arriben al país d'acollida, sovint, es concentren en llocs determinats, potser perquè l'entorn social els és favorable, se senten més identificats o bé el nivell econòmic està més al seu abast. Això fa que els nens i nenes d'aquestes famílies accedeixin a les escoles properes aquesta zona i, per tant l'índex d'immigració en aquests centres escolars sigui més elevat. És important que el currículum intercultural sigui una prioritat en aquests centres però, també cal ser replantejat en altres centres on l'índex d'immigració sigui més baix per tal de preparar l'alumnat a fer front a la realitat social que es troba fora de l'entorn escolar. Tal com esmenta Essomba (1999:92):

(...) quien más necesidad tiene de un currículum intercultural no son precisamente los centros que cuentan con alumnos inmigrantes extranjeros, sino aquellos que no los tienen, pues sus alumnos, en principio, serán los más incompetentes e ignorantes a nivel multicultural y los menos dispuestos a ampliar o modificar sus vistas. Porque no se trata, de incorporar el currículum nuevos elementos relativos a las minorías culturales en presencia, sino que el problema nuclear es el de la representatividad cultural del currículum común; en el fondo, un problema de igualdad de oportunidades.

⁴ Cita extreta de l'article elaborat per Xavier Lluch i Jesús Salines (Professors i membres del MRP Escola d'Estiu del País Valencià i de l'associació d'ensenyants amb Gitanos) sense data d'edició disponible a: www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/Del_projecte_educatiu_a_l_aula.pdf

L'article sota el nom *Del projecte educatiu a l'aula. 21 idees per posar-se a treballar* està situat en el web *Aula intercultural. El portal de l'educació intercultural*. Aquesta pàgina es presenta com un recurs que té com a prioritat avançar en l'educació en pro del respecte i de la convivència entre les diferents cultures.

En definitiva, el currículum escolar ha de preparar a l'alumnat per entendre la realitat social i cultural per tal de fer front a una societat diversa, plural i heterogènia. D'aquesta manera, preparar futurs ciutadans, capaços de viure i conviure en una societat multicultural que els permeti adoptar una perspectiva social crítica i de respecte enfront la desigualtat social.

2.1 Enfocament intercultural des de la pràctica escolar

Un dels principals objectius dels centres d'ensenyament és que els i les alumnes s'integrin de manera autònoma, crítica i respectuosa en la societat. Partint d'aquest objectiu el model educatiu que els i les professionals han de portar a terme ha de tenir present la societat, les seves problemàtiques i els seus reptes.

Per tal de portar a terme una pràctica escolar des d'una línia intercultural cal que el professorat estigui totalment implicat davant la diversitat cultural. Que no vegi aquest fet ni com un problema social ni com un utopia sinó, com un intercanvi cultural, element clau per facilitar la integració i la comprensió de les diferents cultures que aporten un enriquiment i permeten l'acceptació de la pluralitat cultural. En definitiva, implica un canvi d'actitud vers la realitat social i escolar i també, de la tasca educativa per tal de respondre aquest repte.

Aquest repte no solament és responsabilitat del professorat a nivell individual sinó, que ha de ser un canvi d'actitud a nivell de tota la comunitat educativa i, no només en casos puntuals i aïllats sinó que ha de ser un enfocament globalitzat i transversal, contribuint en la formació de la persona i de la comunitat de manera contínua.

Aprofitant que l'escola és un context on les diferents cultures es troben i conviuen obligatòriament, aquesta ha de saber proporcionar estratègies i oferir l'ús de diferents metodologies per tal que els nens i nenes de cultures minoritàries no se sentin diferents i, alhora l'alumnat de la cultura majoritària sigui capaç de conviure dins la pluralitat cultural. És a dir, fomentar una pràctica intercultural lluitant contra les desigualtats i millorant les condicions per tal de caminar cap al desenvolupament d'una societat plural. Tal com esmenta Palaudàrias (2002) "La interculturalitat valora positivament la diversitat i cerca l'enteniment i la interacció entre els individus, entén

que totes les persones tenen quelcom per aportar i per aprendre en un model social i cultural que reconeix i es reconeix en la diversitat”.

Per tal que l'escola sigui un model inclusiu i intercultural ha d'anar en connexió amb altres àmbits socials, principalment amb la família, essent conscients de les condicions familiars de les que provenen i viuen així com també, de les dificultats d'integració en el procés educatiu del nou lloc d'acollida. Per tant, ens cal una escola oberta a la societat on la base principal per establir aquest vincle de connexió sigui el diàleg i la interacció. Una escola que ha de ser medidora entre les diferents cultures per construir un clima de respecte i enteniment entre elles. En definitiva, tal com esmenta Essomba (1999:53) “la opción educativa intercultural es, en esencia, el establecimiento de un marco integrador y de convivencia que, desde el respeto a la diferencia, permita el desarrollo del concepto de ciudadanía global”. Per tant, cal afavorir la interacció entre els diferents grups culturals per aconseguir un model social on la interculturalitat sigui un dels seus pilars basat en el respecte i en l'acceptació de la diversitat.

Cal doncs, una escola amb un projecte intercultural que sàpiga transmetre valors i tingui un paper integrador, sabent respectar les particularitats de cada una de les cultures amb les qual conviu, ja siguin majoritàries o minoritàries. En definitiva, la educació intercultural es basa en la diferència i pluralitat cultural, més que en una educació pels que són culturalment diferents⁵.

2.2 Atenció a la diversitat cultural des d'una perspectiva intercultural en infants de quatre anys

Aquest apartat fa referència a les característiques evolutives dels infants de quatre anys centrant-se, bàsicament, en el desenvolupament social i del llenguatge dels nens i nenes d'aquesta edat. El motiu d'exposar aquests i obviar la resta (motriu-perceptiu i cognitiu) és perquè s'ha considerat que aquests són més rellevants pel tema que es porta a terme en el projecte.

⁵ Informació extreta de la referència de Eva Mª Aguaded Ramírez

Els primers anys de vida són fonamentals pel desenvolupament dels infants. Durant aquests anys, els nens i nenes experimenten un creixement molt ràpid on l'entorn, juga un paper molt important. L'estimulació és imprescindible perquè els infants mostrin una bona evolució en el seu desenvolupament, per tant, com més estímuls rebin més favorable serà el seu desenvolupament i aprenentatge. D'aquí la importància d'aquesta etapa pel desenvolupament de l'infant, ja que d'aquesta dependrà tota l'evolució posterior.⁶

Als quatre anys els nens i nenes han adquirit habilitats importants com el llenguatge i han assolit un bon desenvolupament motriu i, alhora són capaços d'establir vincles i processos de socialització.

És una etapa important respecte la relació amb els altres iguals i a conèixer nous contextos fora de l'entorn familiar. Malgrat això, la família continua essent el marc de referència.

En aquesta edat augmenta la capacitat i el desig per comunicar els seus desitjos, interessos i vivències. Comença a tenir sentit de pertinença al grup, és capaç d'escollir els seus amics o amigues, mostrant més empatia amb uns més que altres i participar activament amb activitats de grup.

Seguidament es mostren les característiques del desenvolupament social i del llenguatge dels nens i nenes entre 4 i 5 anys⁷:

Desenvolupament emocional i creació de vincles	Conducta social
<ul style="list-style-type: none">▪ Tria els seus amics, als quals s'apropa per iniciar un joc▪ Expressa algunes emocions▪ Consola un company (del seu grup)	<ul style="list-style-type: none">▪ Sap compartir i esperar el seu torn en els jocs que dirigeix l'adult. S'alterna amb un grup de 5-6 nens▪ Quan el joc és planificat per ells

⁶ Informació extreta dels apunts de les assignatures *Psicologia del Desenvolupament* i *Psicologia de la Primera Infància. 0-6 anys* cursades al primer i segons curs de Grau en Mestre d'Educació Infantil respectivament.

⁷ Informació extreta d'un document electrònic de la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) disponible a: http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/06eab656-5f4d-4e35-8d2a-04fca258d91c/guia_de_desenvolupament_3-6_anys.pdf

Aquest document exposa de manera sintetitzada i visual les característiques més rellevants dels infants de 3 a 6 anys pel que fa al desenvolupament motriu i perceptiu, el desenvolupament cognitiu, el desenvolupament del llenguatge i el desenvolupament social i també, fa referència als signes d'alerta de cada un dels desenvolupaments.

<p>d'amics) i mostra empatia amb ell quan el veu sofrir</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Es fa valer socialment mostrant les seves gràcies i millors conductes quan vol ▪ Respon i inicia de forma molt bàsica el contacte amb els adults ▪ Pot treballar sol en alguna activitat durant uns minuts (15-20) ▪ Demana ajuda quan té alguna dificultat 	<p>mateixos, solen ser freqüents els conflictes per ser el primer o tenir un paper protagonista</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Amplia el seu món de coneixement social a entorns no familiars ▪ Es comporta en públic de manera socialment acceptable, la majoria de les vegades, diferencia el que és socialment acceptable i el que no ▪ Augmenta la competitivitat entre els nens i contínuament pregunten: Qui és el millor? Qui és el més ràpid? A qui estimes més...? ▪ Sap disculpar-se quan fa alguna cosa malament, tot i que encara és necessari recordar-li-ho ▪ Demana permís per utilitzar objectes que pertanyen a una altres
--	--

Quadre 1: Característiques del desenvolupament social del infants entre els 4 i 5 anys

Les característiques que es mostren en el quadre anterior permeten tenir una concepció clara de quins són els interessos i motivacions socials que tenen els nens i nenes de quatre anys i permet a l'adult comprendre l'actitud d'afectivitat i relació dels infants amb els iguals i amb l'adult.

Desenvolupament del llenguatge

El desenvolupament del llenguatge adquirit li permet entendre i fer-se entendre amb certa facilitat, i es manifesta com una funció clarament social. L'expressió oral sol ser fluïda i abundant, i converteix el nen en un petit parlador que aborda qualsevol tema, pregunta contínuament per tal de dialogar, de ser acceptat socialment i, en ocasions, per cridar l'atenció.

Quadre 2: Característiques del desenvolupament del llenguatge dels infants entre 4 i 5 anys

El quadre anterior mostra com els nens i nenes d'aquesta edat tenen una certa facilitat d'expressió i comprensió oral, facilitant així la interacció verbal entre els iguals i l'adult.

L'adequat desenvolupament social i del llenguatge permet establir vincles afectius que afavoriran la cohesió social a l'aula i alhora, més enllà de l'entorn escolar. Per conviure junts a l'aula és necessari un procés d'interacció entre les persones de diferents cultures ja que això beneficia a tots. Per tant, el treball educatiu ha de propiciar la inserció a l'aula i també, a la societat.

En definitiva, aquest segon apartat del marc teòric reflexa la importància que té l'enfocament intercultural a partir de la concepció que té l'escola per gestionar la diversitat cultural fins a la concepció del professorat dins la seva aula i la corresponent pràctica educativa que porta a terme. Al mateix temps, les característiques en el desenvolupament social i del llenguatge dels infants d'aquest edat permet conèixer els aspectes més rellevants d'aquesta etapa que ajudaran a entendre el comportament i actitud per afrontar aquest repte.

PART II: Aplicació pràctica

1 Objectius específics del treball

El treball pretén descriure, analitzar i avaluar la pràctica escolar de l'aula de P4 d'una escola de la comarca de la Garrotxa des de la perspectiva intercultural.

Els objectius plantejats per assolir el desenvolupament del Treball Final de Grau són els següents:

- Observar i analitzar els documents del centre per tal de tenir una visió clara de quina és la concepció del centre respecte la diversitat cultural
- Analitzar i identificar els factors que incideixen positivament o negativament en quant l'atenció a la diversitat cultural en l'aula de P4
- Analitzar i identificar si, realment, es desenvolupa un enfocament intercultural en la pràctica escolar del centre, concretament a l'aula de P4
- Contrastar la teoria i la pràctica escolar en referència a la línia intercultural del centre
- Extreure conclusions per poder elaborar possibles propostes d'acció que afavoreixen l'educació intercultural

La finalitat del treball és analitzar i avaluar si a una aula de nens i nenes de quatre anys d'una escola de la comarca de la Garrotxa posa en pràctica un model d'educació intercultural. Diferents preguntes han orientat la investigació:

- Com s'entén la diversitat cultural a l'escola? Com es viu?
- Es fomenta una escola cohesionada culturalment?
- Com es treballa des de l'escola la diversitat cultural?
- S'adopta un educació des de la perspectiva intercultural?

2 Metodologia

En aquest apartat es fa referència a l'orientació metodològica que s'ha utilitzat, així com també, els aspectes concrets de l'estudi per a desenvolupar la investigació fins arribar als resultats obtinguts i les conclusions extretes.

2.1 Orientació metodològica

Els interrogants plantejats han orientat el treball cap a un model d'investigació qualitatiu, observant el dia a dia al centre i a l'aula i descrivint la realitat a través dels membres implicats. Amb aquest model no pretenc aportar idees generalistes sinó, centrar-me en un cas concret dins un context determinat.

L'orientació metodològica emprada per dur a terme la recerca i el procés d'investigació és a partir d'una investigació descriptiva i interpretativa. L'objectiu és observar i analitzar la pràctica educativa adoptant un rol d'investigadora, col·laborant directament amb les persones implicades en l'estudi i participant activament en la vida de l'aula.

2.2 Recollida de la informació

El treball pretén apropar-se a la realitat d'una escola davant la diversitat cultural que presenta, concretament a l'aula de P4, combinant tècniques de recollida d'informació adequades per abordar el plantejament del problema exposat. Seguidament es mostren les tècniques i el procediment de recollida de la informació.

2.2.1 Instruments utilitzats

Els instruments emprats per recollir la informació han estat tres:

- *L'observació participant* al centre i a l'aula de P4, a partir de la qual es presenten els resultats que responen a la pràctica escolar
- *L'entrevista* al professorat del segon cicle d'Educació Infantil i la cap d'estudis del centre que reflexa com aquests professionals responen a la diversitat cultural a l'escola i l'aula
- *La recollida i anàlisi de documents del centre* que presenten la possibilitat de contrastar la teoria del centre i la pràctica que es porta a terme.

- **L'observació participant**

L'observació permet recollir informació sobre el que passa al centre i a l'aula. És una activitat comú de la vida diària que es realitza de manera involuntària. Per a Coll i

Onrubia (1999:61) “L’observació de l’entorn, és en general, un procés que les persones desenvolupem de manera habitual i quotidiana, quelcom que forma part de la dinàmica mateixa de les nostres interaccions amb els objectes del món físic i amb altres persones”.

Aquesta activitat quotidiana d’observar a l’entorn es converteix en científica quan s’orienta l’observació a un objectiu concret d’investigació. Com diuen els mateixos autors:

“(…) es pot considerar com una “especialització” d’aquesta mena de processos quotidians d’observació; una especialització, caracteritzada per l’ús d’un cert conjunt de procediments, dirigits a obtenir una percepció deliberada de la realitat, a través d’un registre sistemàtic i específic de determinats aspectes, en el marc d’un cert objectiu o programa de treball”. (COLL I ONRUBIA, 1999, p. 61)

L’observació és una tècnica que atorga validesa i autenticitat a la investigació però, al mateix temps, presenta certs inconvenients que cal tenir present. Per una banda, la informació recollida a través de l’observació es pot perdre si no s’enregistra adequadament amb algun mitjà i, per altra banda, és un mètode lent per recollir dades ja que requereix d’un enregistrament acurat dels fets observats, categoritzar la informació més rellevant i fer un anàlisi de les dades obtingudes.

La tècnica d’observació utilitzada en aquest estudi ha estat l’observació participant. Tal com esmenta Callejo (2002) “La observación participante es la integración del observador en el espacio de la comunidad observada”. Al mateix temps, s’ha partit d’un seguit d’elements característics enfocats des d’una perspectiva intercultural que han permès organitzar i estructurar l’observació i tenir uns referents⁸. Aquests elements que s’esmenten a continuació han estat els criteris a tenir en compte a l’hora de realitzar l’observació:

⁸ Aquests referents elaborats per Miquel Àngel Essomba (1999) estan basats en un enfocament intercultural que han guiat l’observació en aquest treball d’investigació.

Elements característics del centre des d'una perspectiva intercultural	SÍ	NO
L'ambient escolar del centre està obert al fet multicultural? S'assumeix la defensa del pluralisme cultural i el compromís contra la discriminació com un tret d'identitat?		
Existeix consciència de la multiculturalitat que acull el centre per part de tots els membres de la comunitat educativa?		
L'ambient material del centre reflecteix la multiculturalitat o cultiva el diàleg intercultural?		
Existeix una bona acollida de l'alumnat immigrant quan arriba al centre (bona actitud d'acceptació d'entrada de l'alumnat, entrevistes amb les famílies, etc.)?		
La valoració positiva de la diversitat cultural es transfereix als diversos col·lectius de la comunitat educativa (l'aula, al menjador, al passadís, al pati escolar, etc.)?		
Existeix una voluntat decidida per part de la direcció d'avançar cap a la integració de l'alumnat immigrant? Com?		
Es facilita la relació de les famílies de l'alumnat immigrant amb l'escola? Participen aquestes famílies en la organització i el govern del centre on en l'AMIPA?		
S'especifiquen referències de multiculturalitat en el Projecte Educatiu de Centre? Es vinculen els objectius generals a la reflexió sobre la multiculturalitat? S'entén aquesta com un factor d'enriquiment?		
S'organitzen activitats multiculturals en el centre?		
Existeix sensibilitat cap a la multiculturalitat en els serveis oferts pel centre (biblioteca, menjador, actuació del programa d'educació compensatòria)?		
Es coordinen les activitats interculturals del centre amb projectes d'actuació més globals (de caràcter social, comunitari, col·laboració amb altres col·lectius)?		

Quadre 3: Elements característics del centre des d'una perspectiva intercultural

Criteris generals per avaluar el tractament de la diversitat cultural a l'aula des d'una perspectiva intercultural	SÍ	NO
El marc didàctic de l'aula: Es concedeix atenció a l'expressió de la multiculturalitat a l'ambient de l'aula?		
El clima d'aprenentatge es respectuós, reconeix i accepta les diverses cultures presents a l'aula (fomentant la valoració positiva de la diversitat, així com les actituds de respecte tolerància i solidaritat entre l'alumnat)?		
És possible l'expressió espontània de la pròpia identitat cultural?		
La presència d'elements multiculturals en el currículum: Les programacions i la selecció de continguts i materials s'efectuen amb criteris de diversitat cultural?		
Es facilita l'expressió oral de les vivències culturals i dels sabers pràctics de l'alumnat?		
El model educatiu que existeix a l'aula estimula aquelles metodologies que possibiliten el marc de les interrelacions (és a dir, propostes que afavoreixin la interacció entre iguals, el treball cooperatiu, les dinàmiques comunicatives, l'intercanvi de rols o les tasques col·lectives, de cara a facilitar el descobriment de la dimensió positiva de l'altre i fomentar relacions interculturals constructives)?		
Els recursos metodològics que s'utilitzen permeten el tractament adequat de la diversitat (l'acceptació al ritme d'aprenentatge i el seguiment personalitzat de l'alumnat mitjançant una organització flexible del temps i la diversificació de tècniques, modalitats de treball, materials, així com d'activitats d'aprenentatge per a l'adquisició d'un mateix contingut i de continguts per un mateix objectiu)?		
S'afavoreix un procés d'ensenyament-aprenentatge dialògic , interactiu i amb reforços positius més que negatius?		
En la resolució de conflictes s'utilitzen el diàleg crític i el debat com a mesures preferents?		

Quadre 4: Criteris generals per avaluar el tractament de la diversitat cultural a l'aula des d'una perspectiva intercultural

A fi de poder realitzar una bona observació s'ha tingut en compte un seguit de variables que han facilitat la recollida de la informació necessària.

Què observar?
Per què observar?
On observar?
Tipus d'observació
Quan observar?
Com registrar l'observació?
Coma analitzar la informació?
Com i qui és comunicarà la informació?

Quadre 5⁹: Disseny de l'observació

- **L'entrevista**

L'entrevista es considera una eina eficaç per a la investigació ja que permet accedir a les persones amb la finalitat d'obtenir informació de primera mà a partir d'un seguit de preguntes. Tal com afirmen Penalva i Mateo (2006) "L'entrevista s'empra aprofitant un element bàsic de la comunicació humana com és la conversa". De fet, en la vida quotidiana apareixen moltes ocasions en què les converses, ja per si mateixes, són una font d'informació.

En aquesta investigació ha permès obtenir informació sobre com entenen i viuen la diversitat cultural les persones entrevistades. López i Deslauriers (2011) defineixen

⁹ Elaboració pròpia partint de la referència de M. Teresa Fuentes Camacho.

l'entrevista com “la conversación de dos o más personas en un lugar determinado para tratar un asunto”.

El tipus d'entrevista utilitzada és l'entrevista de preguntes obertes. “En ésta se hacen preguntas precisas redactadas previamente y se sigue un orden previsto. El encuestado, por su parte, es libre de responder como desee, pero dentro del marco de la pregunta hecha” (Grawitz 1984, dins López i Deslauriers, 2011). S'han elaborat diferents preguntes que han estat contestades per a cada persona entrevistada. Les entrevistes han estat realitzades en un espai tranquil i còmode propici a mantenir una conversació distesa i oberta i poder respondre les preguntes adequadament. L'entrevista ha estat individual i se n' han realitzat quatre:

- Cap d'estudis del centre
- Tutora de P3
- Tutora de P4
- Tutora de P5

El motiu d'escollir les tres mestres d'Educació Infantil ha estat perquè són informants clau en aquest treball d'investigació emmarcat dins aquest etapa educativa. Per tant, la informació recopilada en les seves entrevistes ofereix una visió més concreta, important i necessària per a comprendre i interpretar la pràctica educativa.

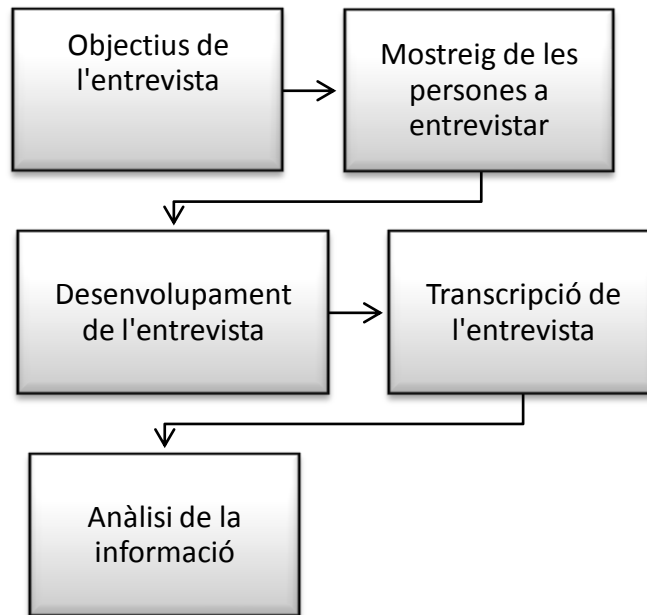
El fet d'haver cursat, en els dos darrers anys del Grau en Mestre d'Educació Infantil, la menció *d'Educació Inclusiva i Atenció Diversitat* ha suposat tenir interès en obtenir informació des d'una mirada generalista del centre. Per aquest motiu s'ha escollit la cap d'estudis perquè aporta una visió més àmplia des de l'etapa del segon Cicle d'Educació Infantil a l'etapa d'Educació Primària.

L'entrevista realitzada a cada una de les persones esmentades anteriorment ha estat la següent:

1. El fet de ser una escola amb un alt percentatge d'alumnes procedents de diferents cultures. Com entén i viu l'escola aquesta realitat? I com la vius tu?
2. Què et suposa a nivell personal treballar en una aula on l'índex de diversitat cultural és tan elevat?
3. Quina creus que ha de ser l'actitud d'un mestre/a per saber dinamitzar una classe on la majoria de l'alumnat té una procedència cultural diferent?
4. És diferent el replantejament educatiu entre l'alumnat nouvingut i l'alumnat autòcton que s'incorpora un cop iniciat el curs?
5. Us ofereixen més recursos pel fet de tenir més alumnat procedent de diferents cultures?
6. Per tal de donar resposta a aquest alumnat se'ls etiqueta amb NEE malgrat no tinguin dificultats d'aprenentatge?
7. Les famílies immigrants són participatives en les activitats del centre? formen part de l'AMIPA?
8. Quin és el primer objectiu que et plantejes quan arriba un alumne que no entén la llengua?
9. L'escola sovint organitza les seves activitats i festes a partir de les tradicions. Com s'assegura la connexió d'aquest coneixement que s'ofereix a l'alumnat procedent de diferents cultures quan el que viu a casa és diferent?
10. A més a més de la llengua amb quines altres barreres es troba l'alumnat immigrant?
11. Des de que et trobes a l'aula amb aquesta diversitat cultural t'ha suposat un replantejament educatiu?
12. Quins aspectes positius trobes davant una aula amb gran presència de diversitat cultural? I quins negatius?

Quadre 6: Guió de l'entrevista

Aquestes preguntes s'han realitzat partint dels interessos i objectius delimitats a l'inici de la investigació. Per dur a terme l'entrevista com a tècnica d'investigació qualitativa s'ha dissenyat de la següent manera:

Quadre 7: Disseny de l'entrevista

- **L'anàlisi de documents**

L'anàlisi de documents ha estat una informació complementària que ha permès poder completar el recull d'informació a través de l'observació i les entrevistes i poder, d'aquesta manera, contrastar la relació entre la informació teòrica del centre i la pràctica educativa escolar. En definitiva, han permès conèixer la consciència que té el centre respecte l'atenció a la diversitat cultural des d'una perspectiva intercultural i també, com l'aplica.

Per realitzar aquest treball s'han escollit dos documents importants del centre. Per una banda, el Projecte Educatiu de Centre (PEC) ja que mostra les finalitats educatives i les concepcions ideològiques que permeten conèixer com és l'escola i què pretén. I, per altra banda, el Projecte Curricular de Centre (PCC) ja que mostra com es preveu la diversificació de les activitats d'ensenyament-aprenentatge per tal que tot l'alumnat o la majoria puguin assolir els continguts que es demanen i d'aquesta manera, identificar si es té en compte l'atenció a la diversitat cultural a l'hora de realitzar les programacions d'aula.

2.2.2 Procediment seguit en la recollida de la informació

Com s'ha esmentat anteriorment, la finalitat del treball és analitzar com l'escola on s'han realitzat les pràctiques fa front a la diversitat cultural present a l'etapa de Parvulari, concretament a l'aula de P4, quines són les seves pràctiques escolars i si aquestes pràctiques tenen un enfocament intercultural.

L'observació ha estat un instrument utilitzat diàriament durant el període intensiu de pràctiques des del 21 de gener al 22 de març a l'aula de P4 de l'escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí. El registre de les observacions no ha estat ni sistemàtic ni estructurat sinó que, s'han anat anotant, de manera puntual, tots aquells fets, comportaments, metodologies d'aula, etc. que s'han considerat rellevants amb la finalitat de guardar la informació observada i que sigui accessible per realitzar anàlisis i interpretacions.

Majoritàriament, s'ha centrat l'observació dins l'aula però també s'han aprofitat altres espais com el pati, els passadissos, entrades i sortides de l'escola, etc. ja que aporten noves interpretacions de la realitat observada.

Les primeres setmanes d'estada al centre de pràctiques han estat dedicades a l'observació tant pel que fa la documentació del centre com a la pràctica educativa. S'ha anat anotant i registrant tot allò que s'ha considerat més rellevant partint dels ítems referenciats en el quadre 3 (Elements característics del centre des d'una perspectiva intercultural). I també, s'han anotat aspectes tant positius com negatius respecte a la tasca educativa. Les observacions inicials i els objectius delimitats en la investigació han orientat i guiat en l'elaboració d'una pauta de preguntes necessàries per poder realitzar les entrevistes a través de les quals s'ha pogut extreure informació i conèixer les idees d'alguns professionals docent/es sobre la realitat de l'escola i l'aula.

Tota aquesta informació aconseguida, a través de l'observació directa, l'anàlisi dels documents de centre i les entrevistes han permès tenir una idea, més o menys clara, de quina és la concepció del centre respecte la diversitat cultural i com els professionals viuen aquesta realitat a l'aula i com la gestionen. A partir d'aquí, la tasca

ha estat contrastar la teoria del centre amb el dia a dia a l'aula. I, alhora, buscar eines i metodologies per tal d'avançar cap a una escola intercultural i inclusiva.

El procediment emprat per recollir la informació necessària per elaborar el treball d'investigació ha estat el mateix que es va proposar en el treball realitzat en l'assignatura de *Mètodes d'Investigació*, cursada al primer semestre de Grau en Mestre d'Educació Infantil. Per tant, no s'han realitzat modificacions el respecte per tal de portar a terme aquesta part del treball.

3 Context de la investigació

La recerca de la investigació ha estat realitzada a l'escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí, concretament a l'aula de P4, *Els Pingüins*. Durant el període comprès entre el 21 de gener i el 22 de març de 2013 on s'han realitzat les *pràctiques III*, corresponents al 4rt curs del Grau en Mestre d'Educació Infantil.

3.1 Presentació del centre

- **Context**

L'escola Lluís Mª Mestras i Martí d'Olot és una escola de titularitat pública que depèn del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Està situada a la Canya, una població d'uns 1200 habitants dins el terme municipal d'Olot a la comarca de la Garrotxa. La situació del centre concretament, en un polígon industrial fa necessari un servei de transport escolar. Actualment, a l'escola arriben quatre línies de transport: la Canya, Vall de Bianya, Les Tries i TPO.

L'escola garanteix la continuïtat en la formació dels i les alumnes des dels tres anys fins als dotze, per tant, imparteix els nivells educatius de Parvulari i d'Educació Primària. És una escola d'una sola línia en tots els cursos. En el curs escolar 2012-2013 estan matriculats 171 alumnes.

L'alumnat que assisteix a l'escola procedeix, majoritàriament, dels barris del seu entorn. Les famílies de l'alumnat reflexa la societat d'avui dia, diversa i plural. El centre mostra una gran diversitat cultural degut a l'alt índex d'immigració que ha arribat als

últims anys i que viu a prop de l'escola. Mostrant una diversitat cultural més alta respecte els altres centres de la ciutat.

La llengua vehicular de l'escola és el català. És la llengua utilitzada per impartir les classes dins les aules i, també, la llengua dels llibres de text excepte, en les matèries de castellà i d'anglès. La comunicació amb les famílies és en català i castellà.

- **Història**

L'escola fou inaugurada al 27 de novembre de 1971. En un inici va ser construïda per atendre nens i nenes procedents de pobles de muntanyes de les rodalies. Més tard es va destinar a centre de tecnificació esportiva i després, va acollir als nens i nenes de pares i mares firaires que no tenien un lloc estable on viure. Durant aquest període l'alumnat no solament estava al centre durant la jornada escolar sinó, que també es quedava a dormir de dilluns a divendres. D'aquí ve el nom d'escola Llar. Finalment, el centre va deixar de tenir la funció de llar per ser un centre educatiu que acull nens i nenes des de P3 fins a 6è amb un horari escolar de 9 a 13h i de 15 a 16'30h.

Figura 1. Escola Llar Lluís Mre Mestras i Martí d'Olot

Figura 2. Façana posterior de l'escola Llar Lluís Mre Mestras i Martí d'Olot

- **Recursos humans del centre**

El centre compta amb un total de catorze mestres. Com a mestres especialistes hi ha: mestra d'educació especial, mestre de música, mestre d'educació física, mestra

d'anglès i mestre de religió. També disposa d'una fisioterapeuta interina, una logopeda i una assessora psicopedagògica de l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) que va al centre dos matins a la setmana.

L'horari del professorat amb l'alumnat, és a dir, l'horari en què es porta a terme el procés d'ensenyament-aprenentatge és de 9 a 13 i de 15 a 16'30. De 12'30 a 13'30 es dedica a les reunions d'equip, de cicles, de comissions, entrevistes amb la família, etc.

El centre té vuit comissions encarregades de portar a terme els treballs i les gestions necessàries per tirar endavant el projecte educatiu. Aquestes comissions han de desenvolupar unes funcions concretes i assolir uns objectius establerts ¹⁰. Els membres que formen cada comissió han d'aportar idees i normes dins l'equip docent per millorar en el procés ensenyament-aprenentatge i vetllar per tal que es portin a terme. De les vuit comissions que té el centre cal destacar la *Comissió d'Atenció a la Diversitat* que planifica les mesures d'atenció a la diversitat, determinant per a cada alumne/a els objectius i les estratègies a treballar. Els objectius principals que es porten a terme en la comissió són establir i coordinar mesures d'intervenció i fer el seguiment del diferents professionals encarregats de l'atenció a la diversitat. També cal destacar la *Comissió social* que és l'encarregada de detectar les necessitats educatives derivades de situacions socioeconòmiques i culturals desfavorides i alhora millorar l'atenció d'aquest alumnat i cooperar amb les famílies i els serveis que els atenen.

- **Trets d'identitat del centre**

El centre es defineix com una *escola pública catalana* ja que fa possible el dret a l'educació que té cada nen i nena on la llengua vehicular és el català fent ús d'aquesta tant a nivell extern com intern. És una *escola plural i integradora* oberta a tothom i respectuosa amb els diferents ritmes evolutius i d'aprenentatge de cada uns dels nens i nenes. Com escola inclusiva els i les alumnes amb necessitats educatives especials estan integrats dins el grup-classe de referència. També es defineix com una *escola laica* respectant totes les idees dels membres de la comunitat educativa i, alhora

¹⁰ Document facilitat pel centre durant el període de pràctiques comprés entre el 21 de gener i el 22 de març de 2013. Aquest es troba dins el Pla Anual de Centre i exposa les funcions i els objectius de cada una de les comissions que té el centre.

humana i democràtica donant importància a l'adquisició d'hàbits que serveixin de base per una bona formació integral del nen/a i que li permeti un creixement personal i social, afectiu i intel·lectual. I, finalment una *escola participativa* que dóna importància a les aportacions dels diferents agents educatius (pares, mares, alumnat, professorat, etc.) fent que se sentin participants i implicats en el projecte educatiu de centre cohesionant d'aquesta manera la comunitat educativa.¹¹

3.2 Presentació de l'aula

- **Alumnat**

L'aula de P4, *Els Pingüins*, està formada per 8 nens i 8 nenes dels quals dos, un nen i una nena, tenen necessitats educatives especials. Tenen unes afectacions psíquiques i motrius permanents que comporten dificultats en el seu desenvolupament i en el procés d'ensenyament-aprenentatge i, per tant, fan imprescindible modificar el currículum per tal de poder assolir al màxim les seves capacitats. Per una banda, les afectacions motrius que pateixen es manifesten amb un trastorn del desenvolupament del to postural i del moviment que condicionen a una limitació en l'activitat i, per altra banda, també presenten dèficits en les funcions cognitives, especialment en el llenguatge i l'atenció, fets que requereixen que aquest nen i aquesta nena necessitin l'ajuda d'un adult que els proporcioni una atenció individual i constant per tal d'ajudar-los en les activitats i situacions de la vida diària a l'aula i a l'escola.

L'aula està formada per un grup heterogeni. Hi ha present una gran diversitat cultural fet que implica al mateix temps, una diversitat lingüística que comporta que sigui necessari un ampli treball de vocabulari amb els nens i nenes per poder assolir una adequada comprensió lingüística. Els nens i nenes procedeixen de famílies amb un nivell socio-econòmic baix i amb alguns problemes laborals i socials severos que, en determinats casos, repercuteixen en el procés educatiu dels seus fills/es ja que tenen moltes absències a l'escola.

¹¹ Trets d'identitat de l'escola es poden consultar en el web de l'escola disponible a: <https://sites.google.com/a/xtec.cat/escola-llar---lluis-ma-mestras/home/dades-de-l-escola/la-nostre-historia>

- **Característiques de l'aula**

L'aula del *Pingüins* és una aula bastant gran, té uns grans finestrals que permeten gaudir de la vista de l'exterior i al mateix temps, ofereixen una important il·luminació natural dins l'aula. Està situada a la planta baixa del centre tenint accés al pati des d'una porta annexa a la de l'aula. La dimensió de la classe i la distribució del seu mobiliari permet que l'alumnat amb necessitats educatives especials puguin accedir a l'aula i al pati sense cap dificultat.

La zona habitual de treball constituïda per 8 grans taules, unides de quatre en quatre formant un quadrat, ocupen la major part de l'aula. Hi ha una altre grup de taules de quatre que permet fer treballs de plàstica o altres activitats que requereixin dividir l'aula en més grups de treball. En un extrem de l'aula hi ha una pissarra convencional, al costat la taula de la mestra i també, hi ha una zona amb una pica que permet tenir un hàbit d'higiene quan es realitzen treballs de pintura, plastilina, etc.

És una aula dotada de molt material. Té molts armaris amb molt jocs didàctics, contes, etc. Hi ha estanteries amb llibres, mobles amb materials de plàstica i d'ús habitual a l'aula com per exemple, retoladors, tisores, cartolines, etc. També, compta amb un ordinador amb accés a internet del qual se'n fa un ús diari, per part de la mestra, per mostrar imatges o fotografies als infants sobre temes treballats, vídeos, escoltar música o bé són els propis nens i nenes que l'utilitzen per jugar o fer petits exercicis durant l'estona de joc lliure abans del pati.

Figura 3. Aula de P4, *Els Pingüins*

4 Dades escolarització

En aquest apartat s'exposa, des d'una perspectiva quantitativa, les dades d'escolarització del centre i, concretament de l'aula de P4 *Els Pingüins* per tal de reflectir la situació escolar del centre i de l'aula. Aquestes dades s'han obtingut del Pla Anual de Centre de l'escola.

- **Dades del centre**

Distribució de la matrícula	Parvulari			C. Inicial		C. Mitjà		C. Superior		Total
	P3	P4	P5	N1	N2	N3	N4	N5	N6	
Grup A	10	16	18	18	20	20	19	26	24	171
Total	10	16	18	18	20	20	19	26	24	171

Quadre 8: Dades d'escolarització del centre

Grups d'alumnes	Ed. Infantil			C. Inicial		C. Mitjà		C. Superior		Total
	P3	P4	P5	N1	N2	N3	N4	N5	N6	
A. Alumnes que presenten NEE amb dictamen a l'EAP	1	1	0	2	3	0	1	0	2	10
C. Alumnes amb necessitats educatives específiques vinculades a situacions socioeconòmiques o socioculturals desfavorides, amb informe de l'EAP	7	8	9	7	8	7	8	8	7	69
E. Alumnes nouvinguts. Alumnes de nova incorporació al sistema educatiu de Catalunya en els 24 mesos darrers	0	1	2	0	2	3	1	3	2	14
D. Relació prioritzada d'alumnes ja escolaritzats que es van incorporar al centre sense dictamen	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Total	8	10	11	9	13	10	10	11	14	96

Quadre 9: Alumnat amb necessitats educatives especials

Grups de països	Ed. Infantil			C. Inicial		C. Mitjà		C. Superior		Total
	P3	P4	P5	N1	N2	N3	N4	N5	N6	
Resta d'Àfrica	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Resta d'Europa	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2
Unió Europea	0	0	1	0	2	1	0	1	1	6
Magreb	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2
Centre i Sudamèrica	0	0	0	0	1	3	3	3	4	14
Àsia i Ocenia	0	1	5	4	5	0	2	3	3	23

Quadre 10: Alumnat d'altres nacionalitats

L'arribada de famílies immigrants a la població, durant els últims anys, i la seva ubicació a la perifèria de l'escola ha comportat que en el centre, cada vegada més, es matricuessin infants procedents de diferents cultures canviant d'aquesta manera, el tipus d'alumnat que assistia en aquest, comportant un canvi en la seva composició com a conseqüència del canvi social del seu entorn. Aquest fet ha implicat una reestructuració de l'escola pel que fa el tipus d'alumnat i també, en el seu plantejament educatiu portant, al mateix temps, conseqüències com per exemple la disminució de la matriculació de nens i nenes autòctons. La baixa ràtio es fa palesa en el quadre 8 (Dades d'escolarització del centre) essent més predominant en el cicle d'educació Infantil, on a la vegada el nombre d'alumnat procedent de diferents cultures és més alta.

Aquest curs 2012-2013 el centre ha rebut la notícia per part del Departament d'Ensenyament i de l'Ajuntament de la ciutat que està en perill de tancament a causa de la baixa matriculació d'alumnat que està tenint en els darrers cursos escolars.

- **Dades de l'aula de P4.**

Observant les dades del centre es pot copsar que no queda reflectida la diversitat cultural dels nens i nenes de l'aula de P4 perquè alguns/es tot i ser fill/es de família immigrant no s'hi consideren pel fet d'haver nascut aquí. Malgrat aquest fet, sí que es fa palès que aquests infants creixen en un entorn cultural diferent a la seva família i per tant, el professorat ha de vetllar i tenir en compte aquesta diversitat cultural per

ajudar a l'alumnat en la construcció de la seva identitat, atendre el procés individual de de l'alumnat i procurar establir vincles afectius amb l'alumnat i les famílies d'origen immigrant no com a persones amb un determinada cultura sinó, simplement, com a persones.

En principi a l'aula de P4 hi havia un total de 15 alumnes. Al mes de febrer es va incorporar a l'aula un alumne procedent de Gàmbia. Aquest sí és considerat com alumne nouvingut ja que s'ha incorporat recentment en el sistema educatiu.

El quadre següent mostra el nombre total d'alumnat de l'aula de P4, els nens i nenes autòctons i el nombre d'alumnat procedent d'origen immigrant.

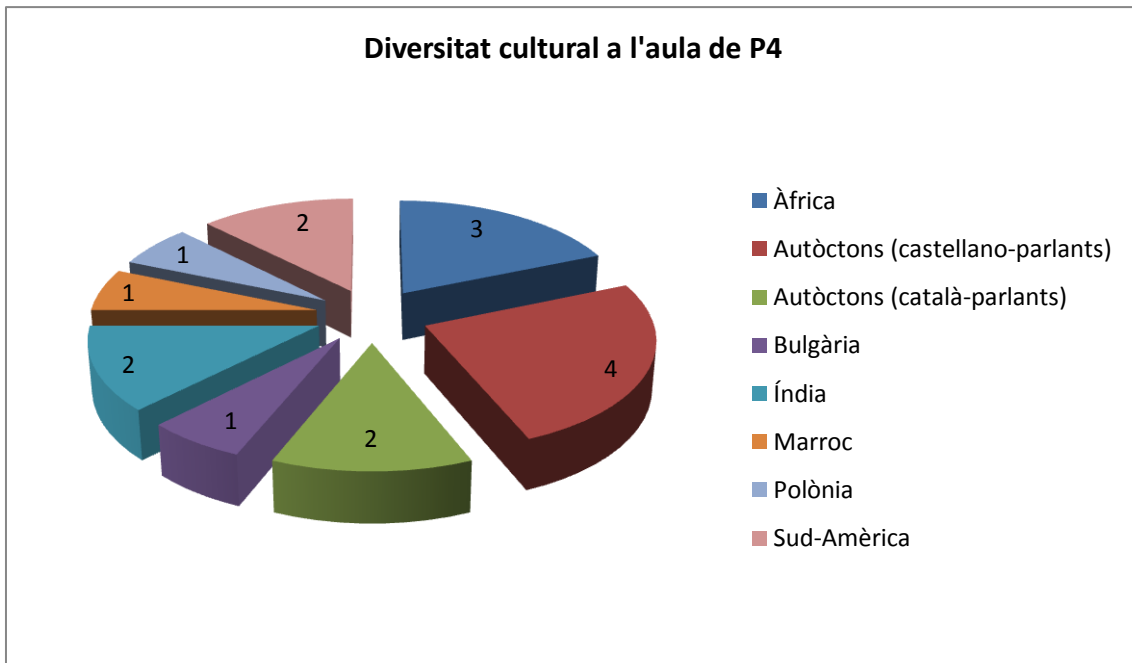
Classe	Nº alumnat	Autòctons	D'altres països	% d'altres països
P4. Els pingüins	16	6	10	62,5%

Quadre 11: Diversitat cultural a l'aula de P4

Classe de P4 <i>Els Pingüins</i>	
Procedència cultural	Nº alumnat
Àfrica	3
Autòctons (castellano-parlants)	4
Autòctons (català-parlants)	2
Bulgària	1
Índia	2
Marroc	1
Polònia	1
Sud- Amèrica	2

Quadre 12: Procedència cultural de l'alumnat de P4

El següent gràfic representa les dades numèriques de la procedència cultural dels nens i nenes de l'aula de P4 per tal de visualitzar la relació quantitativa que s'estableixen entre les diferents cultures.

Gràfic 1: Diversitat cultural a l'aula de P4

5 Recollida i anàlisi de dades

En aquest apartat s'exposa l'anàlisi de les dades obtingudes després d'organitzar la informació extreta dels diferents instruments utilitzats per a la investigació.

5.1 Observació

El resultat de les observacions es mostra en dues úniques graelles que s'han omplert a partir de l'observació de diferents dies i moments i amb el suport de diferents professionals (mestres tutores del segon Cicle d'Educació Infantil i cap d'estudis del centre) mitjançant converses espontànies. Tota la informació obtinguda s'ha sintetitzat per tal de respondre les preguntes plantejades en la següent graella a través d'una resposta positiva (sí) o negativa (no). A continuació es mostren els resultats obtinguts:

Elements característics del centre des d'una perspectiva intercultural	SÍ	NO
1. L'ambient escolar del centre està obert al fet multicultural? S'assumeix la defensa del pluralisme cultural i el compromís contra la discriminació com un tret d'identitat?	X	
2. Existeix consciència de la multiculturalitat que acull el centre per part de tots els membres de la comunitat educativa?	X	
3. L'ambient material del centre reflecteix la multiculturalitat o cultiva el diàleg intercultural?		X
4. Existeix una bona acollida de l'alumnat immigrant quan arriba al centre (bona actitud d'acceptació d'entrada de l'alumnat, entrevistes amb les famílies, etc.)?	X	
5. La valoració positiva de la diversitat cultural es transfereix als diversos col·lectius de la comunitat educativa (l'aula, al menjador, al passadís, al pati escolar, etc.)?		X
6. Existeix una voluntat decidida per part de la direcció d'avançar cap a la integració de l'alumnat immigrant? Com?	X	
7. Es facilita la relació de les famílies de l'alumnat immigrant amb l'escola?	X	
8. Participen aquestes famílies en la organització i el govern del centre on en l'AMIPA?		X
9. S'especifiquen referències de multiculturalitat en el Projecte Educatiu de Centre? Es vinculen els objectius generals a la reflexió sobre la multiculturalitat? S'entén aquesta com un factor d'enriquiment?	X	
10. S'organitzen activitats multiculturals en el centre?		X
11. Existeix sensibilitat cap a la multiculturalitat en els serveis oferts pel centre (biblioteca, menjador, actuació del programa d'educació compensatòria)?	X	
12. Es coordinen les activitats interculturals del centre amb projectes d'actuació més globals (de caràcter social, comunitari, col·laboració amb altres col·lectius)?		X

Quadre 13: Resultats de l'observació de les característiques del centre des d'una perspectiva intercultural

En la graella queda palès el resultat quantitatiu següent:

Resposta	Resultat
SÍ	7
NO	5

Quadre 14: Resultats quantitatius que caracteritzen el centre des d'una perspectiva intercultural

Aquests resultats posen de manifest que de les 12 preguntes plantejades, 7 són positives i 5 negatives. Les respostes amb un *sí*, corresponen a preguntes amb un enfocament actitudinal del centre vers l'educació intercultural i les respostes amb un *no*, fan referència a les activitats, projectes d'actuació i a la implicació de les famílies en la dinàmica de l'escola.

Respecte els resultat positius demostren que el centre té una gran sensibilitat vers la diversitat cultural, que acull a tot l'alumnat sense discriminació pel fet cultural propiciant una bona acollida a aquests nens i nenes així com també, a la família.

Pel que fa els resultats negatius demostren que en el centre no s'organitzen activitats multiculturals específiques esmentades en el Pla Anual de Centre però tot i això, cal esmentar que realitza activitats puntuals que fan referència a la multiculturalitat com per exemple, el dia de la pau, activitats musicals que mostren instruments d'altres països com "el corn suís arriba a l'escola", etc.

Seguidament es mostra la graella que fa referència al tractament de la diversitat cultural dins l'aula de P4. El buidatge de la informació s'ha realitzat de la mateixa manera que en la graella anterior. És a dir, en respostes positives (*sí*) i en respostes negatives (*no*). En aquest cas s'han plantejat un total de 9 preguntes. A continuació es mostren els resultats obtinguts:

 criteris generals per avaluar el tractament de la diversitat cultural a l'aula des d'una perspectiva intercultural	 SÍ	 NO
1. El marc didàctic de l'aula: Es concedeix atenció a l'expressió de la multiculturalitat a l'ambient de l'aula?	X	
2. El clima d'aprenentatge es respectuós, reconeix i accepta les diverses cultures presents a l'aula (fomentant la valoració positiva de la diversitat, així com les actituds de respecte tolerància i solidaritat entre l'alumnat?)	X	
3. És possible l'expressió espontània de la pròpia identitat cultural?	X	
4. La presència d'elements multiculturals en el currículum: Les programacions i la selecció de continguts i materials s'efectuen amb criteris de diversitat cultural?		X
5. Es facilita l'expressió oral de les vivències culturals i dels sabers pràctics de l'alumnat?	X	
6. El model educatiu que existeix a l'aula estimula aquelles metodologies que possibiliten el marc de les interrelacions (és a dir, propostes que afavoreixin la interacció entre iguals, el treball cooperatiu, les dinàmiques comunicatives, l'intercanvi de rols o les tasques col·lectives, de cara a facilitar el descobriment de la dimensió positiva de l'altre i fomentar relacions interculturals constructives?)	X	
7. Els recursos metodològics que s'utilitzen permeten el tractament adequat de la diversitat (l'acceptació al ritme d'aprenentatge i el seguiment personalitzat de l'alumnat mitjançant una organització flexible del temps i la diversificació de tècniques, modalitats de treball, materials, així com d'activitats d'aprenentatge per a l'adquisició d'un mateix contingut i de continguts per un mateix objectiu?)	X	
8. S'afavoreix un procés d'ensenyament-aprenentatge dialògic , interactiu i amb reforços positius més que negatius?	X	
9. En la resolució de conflictes s'utilitzen el diàleg crític i el debat com a mesures preferents?	X	

Quadre 15: Resultats de l'observació del tractament de la diversitat cultural a l'aula des d'una perspectiva intercultural

En la graella queda palès el resultat quantitatiu següent:

Resposta	Resultat
SÍ	8
NO	1

Quadre 16: Resultats quantitatius que caracteritzen l'aula des d'una perspectiva intercultural

Aquestes dades posen de manifest que de les 9 preguntes plantejades, 8 són positives i 1 negativa. Les respostes positives corresponen a preguntes que fan referència a la pràctica educativa de l'aula des d'una perspectiva intercultural i la resposta negativa correspon a la presència d'elements multiculturals en el currículum. Tot i que el currículum no fa explícit aquests elements, cal dir que la mestra sí que els té en compte en la pràctica diària a l'aula, tal com es reflexa en els resultats positius de la graella.

L'aula de P4 amb un alt índex d'alumnat procedent de diferents països mostra un clima d'ensenyament-aprenentatge respectuós i positiu vers les diverses cultures que hi són presents. La metodologia emprada a l'aula facilita la interrelació, afavoreix la interacció entre els iguals i fomenta les relacions de cohesió social entre els nens i nenes. La mestra fa ús de diferents recursos metodològics que permeten fer un seguiment individualitzat de l'alumnat, respecta en tot moment el ritme de treball de cada alumne/a i els dóna facilitat per expressar-se i explicar les seves vivències culturals i personals.

La incorporació d'alumnat procedent de diferents cultures ha fet que la mestra es plantejés noves metodologies d'ensenyament-aprenentatge per fer front a la realitat de l'aula i evitar situacions de desavantatge educativa i discriminació social. Malgrat fer esment de la diversitat cultural, cal dir que la mestra considera que aquest replantejament cal fer-lo sempre ja que l'aula és un espai on la diversitat, no solament la cultural, hi és sempre present.

Per donar resposta a la diversitat de l'alumnat algunes de les estratègies metodològiques que es porten a terme a l'aula de P4 possibiliten una atenció

educativa plural, integradora i motivadora. L'atenció individual i personalitzada que ofereix la mestra a l'alumnat afavoreix la seva seguretat i fa que s'integri fàcilment amb la resta de companys i companyes. En tot moment la mestra busca la motivació dels nens i nenes, procurant que tots i totes participin en les activitats d'aula, que s'adonin que la seva pràctica és útil donant-los els reforços positius necessaris i alhora, se sentin valorats i recompensats aconseguint així, un contacte més proper que afavoreix consegüentment, el procés d'ensenyament-aprenentatge.

L'actitud positiva de la mestra és imprescindible per poder desenvolupar adequadament les estratègies esmentades anteriorment i crear un clima segur i acollidor dins l'aula. Aquest valor actitudinal és una característica de la mestra de P4 que facilita la creació d'aquest ambient positiu a l'aula. Cal destacar que accepta la diversitat mitjançant una pràctica igualitària entre els nens i nenes, mostra una gran comprensió i empatia vers a l'alumnat i també, amb tota la comunitat educativa. També estimula a l'alumnat mitjançant reforços afectius i mostra una alta competència en resoldre conflictes que apareixen a l'aula, sense ridiculitzar ni avergonyir a l'alumnat.

Tot això fa que l'aula de P4 sigui un espai enriquidor que permet fomentar les relacions entre les diferents cultures utilitzant el diàleg com a eina principal, sabent escolar els altres i respectant la diferència i la identitat cultural de cadascú.

5.2 Entrevistes

En aquest apartat es mostra el buidatge d'informació realitzat en les quatre entrevistes. Primerament, s'ofereix una visió literal de la informació obtinguda i seguidament, una visió transversal d'aquesta.

Per realitzar la visió literal s'ha optat per atribuir un codi a cada una de les persones que han estat entrevistades de manera que s'ha fet ús d'aquest per parlar de cada una de les entrevistades. El codi és el següent: Entrevistada 1 (E1), entrevistada 2 (E2), entrevistada 3 (E3) i entrevistada 4 (E4).

A continuació s'exposen cada una de les preguntes realitzades en les entrevistes i la informació més rellevant de les respostes transcrits de manera literal. En aquesta transcripció s'ha tingut en compte els conceptes clau de les respostes de les persones entrevistades .

1. El fet de ser una escola amb un alt percentatge d'alumnes procedents de diferents cultures. Com entén i viu l'escola aquesta realitat? I com la vius tu?

E1: Fet natural

E2: Fet natural

E3: Com un procés d'adaptació

E4: Fet difícil

2. Què et suposa a nivell personal treballar en una aula on l'índex de diversitat cultural és tan elevat?

E1: Un repte, un enriquiment i alhora, una angoixa

E2: Un enriquiment però al mateix temps, una dificultat vers les cultures

E3: Adaptació de materials

E4: Emprar diferents recursos

3. Quina creus que ha de ser l'actitud d'un mestre/a per saber dinamitzar una classe on la majoria de l'alumnat té una procedència cultural diferent?

E1: Polivalent, obert i flexible

E2: Obert, tolerant i que sàpiga acceptar les diferències

E3: Tenir paciència

E4: Tenir paciència

4. És diferent el replantejament educatiu entre l'alumnat nouvingut i l'alumnat autòcton que s'incorpora un cop iniciat el curs?

E1: Sí

E2: En el primer curs del segon cicle d'Educació Infantil no molt. Es dona molta importància als hàbits

E3: Sí

E4: Sí

5. Us ofereixen més recursos pel fet de tenir més alumnat procedent de diferents cultures?

E1: No

E2: No

E3: No

E4: No

6. Per tal de donar resposta a aquest alumnat se'ls etiqueta amb NEE malgrat no tinguin dificultats d'aprenentatge?

E1: Sí, els i les alumnes de primària pel tema lingüístic

E2: Abans s'havia fet però, ara no

E3: Abans s'havia fet però, ara no

E4: Abans s'havia fet però, ara no

7. Les famílies immigrants són participatives en les activitats del centre? Formen part

de l'AMIPA?

E1: És difícil

E2: És difícil

E3: La majoria de vegada no però, cal dir que cada vegada més

E4: És difícil

8. Quin és el primer objectiu que et plantejes quan arriba un alumne que no entén la llengua?

E1: Que se sentin ben acollits al centre i a l'aula

E2: L'adaptació

E3: Que se sentin a gust

E4: Que se sentin a gust

9. L'escola sovint organitza les seves activitats i festes a partir de les tradicions. Com s'assegura la connexió d'aquest coneixement que s'ofereix a l'alumnat procedent de diferents cultures quan el que viu a casa és diferent?

E1: Fent-lo participar activament a l'aula

E2: Treballant aspectes d'altres cultures

E3: Treballant aspectes d'altres cultures

E4: Fent projectes interdisciplinaris

10. A més a més de la llengua amb quines altres barreres es troba l'alumnat immigrant?

E1: Barreres socials i de costums

E2: Barreres socials

E3: En el vestir i menjar

E4: En el menjar, la vestimenta i la cultura

11. Des de que et trobes a l'aula amb aquesta diversitat cultural t'ha suposat un replantejament educatiu?

E1: Sí

E2: Sí

E3: Sí

E4: No però, algunes activitats són adaptades

12. Quins aspectes positius trobes davant una aula amb gran presència de diversitat cultural? I quins de negatius?

E1: **Positius:** intercanvi de coneixements i nous reptes per variar metodologies que t'enriqueixen com a docent / **Negatius:** Angoixa de no arribar a donar tot allò que els nens i nenes necessiten

E2: **Positius:** Enriquiment personal i aprenentatge mutu / **Negatius:** Angoixa per a la mestra

E3: **Positius:** Aprendre un dels altres / **Negatius:** La tasca del docent és difícil sinó té suport humà i material

E4: **Positius:** la diversitat cultural enriqueix, és allò que trobem en la nostra societat i s'aprèn a conviure amb altres cultures / **Negatius:** Molta feina pel tutor o tutora a causa de la falta de recursos humans i materials i la relació família-escola és difícil

Seguidament, es presenta una visió transversal de la informació obtinguda en les diferents entrevistes realitzades. Per fer-ho s'han classificat les preguntes segons si es refereixen al centre, la família, l'actitud i les expectatives del professorat. Per fer aquest anàlisi s'ha optat per fer ús del següent codi de llenguatge: s'ha mantingut el codi E1, E2, E3 i E4 pel que fa a les persones entrevistades i s'ha fet ús de la lletra P seguida dels nombres compresos entre l'1 i el 12 per referir-se a cada una de les preguntes.

Classificació	Número de pregunta
Centre	P1, P4, P5, P6, P9, P10
Família	P7
Actitud	P2, P3, P12
Expectatives del professorat	P8, P11

Quadre 17: Classificació de les preguntes de l'entrevista

Quan es parla del centre les mestres coincideixen majoritàriament que es viu com un fet natural i en procés d'adaptació però també, cal destacar l'expressió "fet difícil" (P1, E4) que reflexa la dificultat, per part del professorat, de portar a terme la tasca educativa davant una diversitat cultural tan present en aquest centre. Pel que fa el replantejament educatiu trobem tres sí rotunds (P4, E1-E3-E4) i una resposta que planteja certa diferència entre el primer curs del segon Cicle d'Educació Infantil comentant "es treballen molt els hàbits" (P4, E2). En quant si el centre rep més recursos per tenir tanta diversitat cultural totes les respostes són negatives.

Respecte si l'alumnat procedent d'altres cultures se l'etiqueta amb NEE malgrat no tenir dificultats d'aprenentatge cal destacar la resposta d'un a mestra afirmant aquest fet i concretant "pel tema lingüístic" (P6, E1). En canvi, les altres entrevistades comenten "abans s'havia fet però, ara no" (P6, E2-E3-E4).

L'escola per tal d'assegurar la connexió entre el que ofereix i el que l'alumnat procedent d'altres cultures viu a casa es proposa fer-lo participar activament a l'aula (P9, E1), fer projectes interdisciplinaris (P9, E4) i treballar aspectes d'altres cultures (P9, E2, E3).

Referent a les barreres que es troba l'alumnat procedent d'altres cultures a més de la llengua, les mestres coincideixen en les barreres socials i de costums. (P10, E1-E2-E3-E4)

Quan es parla de les famílies es parla molt de la dificultat de la participació d'aquestes. Cal però, fer referència al comentari "cada vegada més" (P7, E3), en el que es reflexa la progressiva implicació de les famílies.

Quan es parla des de la perspectiva de l'actitud es fa referència al valor d'enriquiment personal però, al mateix temps, de l'angoixa que suposa fer front a una aula amb tanta diversitat cultural, sense tenir els recursos materials i humans necessaris. (P2, E1-E2-E3-E4). Respecte l'actitud que ha de mostrar un bon mestre/a apareixen els termes polivalent i obert com qualitats necessàries per fer front a la diversitat cultural. Una altra qualitat important és "tenir paciència" (P3, E3-E4).

A l'hora d'esmentar aspectes positius davant una aula amb gran diversitat cultural cal ressaltar el terme enriquiment i com a negatius l'angoixa. Apareix també, la preocupació dels professionals per la falta de recursos com queda reflectit en la frase "molta feina pel tutor/a a causa de la falta de recursos humans i materials" (P12, E4).

Quan es parla de les expectatives del professorat davant la diversitat cultural els professionals coincideixen que el principal objectiu que es plantegen és que l'alumnat se sentir ben acollit i a gust. En aquest cas una entrevistada fa ús del concepte "adaptació" (P8, E2). La majoria de les mestres entrevistades coincideixen en que cal fer un replantejament educatiu davant aquesta diversitat. Cal fer esment però, que una entrevistada comenta que no (P11, E4).

5.3 Anàlisi de documents

En la documentació del centre (Projecte Educatiu de Centre i Projecte Curricular de Centre) es fa palès que és una escola que dóna importància a l'atenció a la diversitat referint-se aquesta en tota la seva globalitat i no, solament, en la diversitat cultural.

En aquest centre el PEC¹² mostra com a trets identitaris: la integració del seus membres a través de la igualtat i la no discriminació per raó de sexe, religió, ètnia, procedència, nivell socioeconòmic o capacitat intel·lectual i promou valors de convivència i respecte a les diferències a fi de formar persones sociables i respectuoses amb els demés. Com a trets identitaris cal destacar també, que es presenta com una escola laica i catalana. Pretén transmetre els valors de la nació catalana per tal d'estimular el sentiment de pertinença a la nostra societat a tot l'alumnat sense distinció d'origen.

En el PCC¹³ del centre es fa palesa la diversificació d'activitats per atendre la diversitat i es proposen Plans Individualitzats per l'alumnat que ho requereix però no hi consten continguts per l'interculturalisme ni recursos metodològics interculturals. Malgrat això, cal fer esment que el paper del professorat és bàsic per dur a terme diferents estratègies metodològiques que fomentin la implicació de la diversitat de l'alumnat, la interacció i la cohesió social d'aquest.

6 Discussió dels resultats

La recollida d'informació a través de l'observació diària a l'aula ha permès identificar quins són els processos organitzatius i didàctics emprats per la mestra, des d'una línia intercultural sobretot, en moments puntuals. Malgrat que l'escola no presenta un enfocament intercultural específic, l'observació ha permès copsar que el paper del professorat és clau a l'hora de propiciar una actitud positiva vers la diversitat cultural i dirigir-la cap a una educació intercultural. A l'aula de P4 on la diversitat cultural és molt present la mestra mostra una actitud positiva i de respecte propiciant la igualtat, la

¹² Pel que fa el PEC he fet ús, majoritàriament, dels trets d'identitat ja que aquests els he tingut a l'abast en la pàgina web del centre i han pogut ser consultats sempre que ha estat necessari.

¹³ Limitació de recerca, dificultant la possibilitat de poder transcriure parts del document útils per a poder complementar millor aquesta part.

interacció entre les diferents culturals i la cohesió social del grup mitjançant estratègies metodològiques que fomenten la participació de tots els nens i nenes. Al mateix temps, aprofita certes ocasions per donar veu a l'alumnat a fi de poder explicar a la resta de companys i companyes les seves experiències i vivències culturals.

Les mestres escollides per ser entrevistades han mostrat una implicació i participació molt positiva. S'han mostrat, des d'un inici, predisposades a realitzar l'entrevista i a participar sense cap problema. Les informacions extretes de les preguntes de l'entrevista manifesten la concepció que tenen entorn a la diversitat cultural present a l'aula, com ho viuen i quines implicacions i aportacions aquesta presenta en la seva tasca al dia a dia a l'aula.

Les mestres, majoritàriament, viuen aquest fet com un fet natural en què tant el centre com cada professional ha procurat adaptar-se paulatinament al canvi que ha sofert l'escola respecte el context social aquests darrers anys. Manifesten la necessitat de recursos humans per poder fer front a la diversitat cultural de les aules així com també, la falta de recursos materials que permetin un bon desenvolupament de la tasca educativa. Pel que fa la mestra de P4 vull destacar que demostra una coherència entre el que diu (per exemple en l'entrevista i/o converses espontànies) i el que fa en la seva tasca diària.

El terme interculturalitat no es està implícit en els documents del centre però sí que apareix el terme cohesió social i diversitat donant així, importància la unió entre els membres de la comunitat escolar i la diferència com a quelcom positiu i enriquidor. Per tant, sí que dóna resposta educativa a tot a l'alumnat sense fer distinció per raó de procedència, color, origen social o qualsevol altre condició.

Degut a la realitat que viu el centre, aquest es proposa avançar cap a la inclusió de l'alumnat de diferents procedències culturals adaptant els continguts i fent ús de diverses metodologies per facilitar l'aprenentatge i l'adaptació d'aquest alumnat en el sistema educatiu. Finalment cal dir, que l'escola facilita la relació amb les famílies mitjançant entrevistes i intercanvis d'informació a les entrades i sortides de l'escola i també, els ofereix l'oportunitat de participar en la dinàmica del centre formant part de l'AMIPA.

PART III: Conclusions

1 Conclusions

Aquest treball d'investigació pretén analitzar alguns aspectes observats en una aula de P4 respecte l'enfocament intercultural de la seva pràctica educativa. Aquesta anàlisi pretén ser un punt de partida per reflexionar sobre la pràctica escolar.

L'elaboració i el desenvolupament d'aquest treball m'ha permès tenir un referent conceptual de l'educació intercultural i poder d'aquesta manera, ser més crítica a l'hora de valorar la tasca educativa davant la diversitat cultural.

Seguidament, de manera estructurada, s'exposen les conclusions extretes d'aquest treball de recerca.

1.1 Metodologia de la investigació

Realitzar el treball d'investigació en el centre, on he realitzat les pràctiques, m'ha facilitat la tasca de recerca ja que el contacte directe i diari amb l'alumnat i el professorat m'ha permès poder fer un seguiment educatiu constant però, al mateix temps, considero que la implicació i la participació activa limita l'objectivitat a l'hora de valorar la tasca educativa. Malgrat aquest fet, he procurat plasmar la realitat observada de la pràctica escolar sense tenir en compte el vincle afectiu i proper que s'ha anat forjant al llarg de l'estada de pràctiques.

L'observació directa m'ha permès poder registrar informació que, a vegades, resulta més difícil obtenir-la per altres sistemes més formals, com per l'exemple l'entrevista. Tot i que anar anotant la informació sobre el que es va observant ofereix una excel·lent informació per poder extreure'n reflexions finals importants, el fet de participar activament en el dia a dia a l'aula, ajudar en les activitats que es porten a terme, preparar material, donar suport als nens i nenes, etc. m'ha suposat que aquesta tasca resultés complexa, per tant crec, que aquesta tècnica de recollida d'informació no ha estat tan acurada i conseqüentment, tan profitosa com podria haver estat a l'hora d'anotar-la per manca de temps.

Cal dir que hagués estat important realitzar-la de manera més estructurada i sistemàtica a fi de tenir un recull d'informació més acurat a l'hora de valorar la tasca educativa.

Pel que fa les entrevistes considero que el mètode utilitzat per registrar la informació no ha estat del tot correcte. El fet de realitzar les preguntes i al mateix temps, anotar les respostes ha implicat que a l'hora de transcriure-les m'hagi adonat que he desaprofitat l'oportunitat d'extreure més informació. Malgrat això, considero que el tractar-se d'una investigació qualitativa els instruments de recollida d'informació i el procés seguit han estat adequats.

1.2 Pràctica educativa

La investigació realitzada durant el període de pràctiques s'ha centrat específicament en la tasca educativa de la mestra tutora de P4. Observant i analitzant si la seva pràctica escolar té un enfocament intercultural.

L'estada intensiva de pràctiques a l'aula m'ha permès tenir un contacte diari amb la mestra tutora de l'aula i per tant, no solament, observar i analitzar la pràctica educativa que porta a terme sinó també, observar la seva actitud davant l'alumet i la seva implicació i relació amb els nens i nenes i la seva família. Aquest contacte diari i constant ha generat un vincle amb la mestra que ha propiciat a establir converses espontànies en les que hem parlat de situacions determinades, de la seva tasca diària a l'aula, de la seva experiència, etc. que m'ha aportat informació per conèixer-la millor i alhora, poder valorar i entendre millor la seva tasca educativa dins l'aula.

Després de la informació extreta de les observacions, de les entrevistes i els referents conceptuals del marc teòric, puc constatar que la pràctica escolar que es porta a terme a l'aula de P4 no segueix estrictament una línia intercultural però, el fet que la mestra tingui en compte i reflexioni contínuament sobre com atendre cada vegada millor a la diversitat exercint una actitud inclusiva i d'igualtat suposa caminar cap a la interculturalitat.

En els documents de centre analitzats he pogut observar que el terme intercultural no és present com a tal però, a l'aula de P4 l'actitud de la mestra mostra una bona predisposició a l'hora d'utilitzar estratègies metodològiques que afavoreixin la interacció entre l'alumnat. Aprofita moltes ocasions amb els nens i nenes per donar a conèixer les diferents cultures, interaccionar entre elles i respectar les diferències culturals que s'estableixen entre els nens i nenes de l'aula. Aquest fet demostra que és molt important l'actitud oberta i reflexiva del professorat en la seva tasca educativa si el que es vol és avançar cap a una educació intercultural. Però, és evident que l'escola per si sola no pot portar a terme aquest treball sense comptar amb una bona coordinació entre tots els professionals, la família i també amb l'entorn social i cultural.

Dit això, cal esmentar que la relació que estableix l'escola i concretament la mestra de P4 amb les famílies de l'alumnat procedent de diferents cultures és complicada. Per una banda, l'idioma és una barrera que dificulta les relacions i, per altra banda, la diferència cultural estableix una distància. A tot això, cal afegir-hi el fet que la situació de l'escola comporta que la majoria de l'alumnat vagi a l'escola amb el transport escolar i, per tant, la família no acompanyi als seus fills i/o filles dificultant el contacte i la relació entre família i escola. Aquest darrer fet, ha canviat una mica ja que actualment el transport escolar no és gratuït i per tant, les famílies acompanyen els nens i nenes a l'escola propiciant d'aquesta manera, una mica més, el contacte amb el centre i el professorat.

1.3 Valoració personal

L'educació intercultural és un repte que els centres educatius i el professorat s'ha de plantejar si volen preparar a l'alumnat per la societat actual i del futur. Una societat que ha passat de ser monocultural a multicultural. Aquest fet suposa adoptar una actitud positiva vers les diferents cultures establint comunicació i interacció entre elles, respectant la diferència, veient-la com un fet enriquidor i una oportunitat per aprendre dels altres. Malgrat ser important la implicació de tota la comunitat educativa per encaminar l'educació cap a una línia intercultural cal dir que el paper del professorat és clau. Cal que mostri una actitud de comprensió vers la diversitat cultural

i que mostri interès en respectar les diferents cultures de l'aula per tal de conèixer millor al seu alumnat, comprendre el seu comportament i evitar els prejudicis establerts en la nostra societat que sovint, dificulten l'apropament i comprensió de les altres cultures.

Aquesta línia intercultural de l'educació no ha de ser un fet únicament puntual ni una tasca afegida sinó, una actuació marcada per la constant reflexió de la tasca educativa, de la importància d'aprendre a conviure i de crear una cultura d'escola basada en les diferències culturals i socials.

Donat que l'escola és el primer espai on s'estableix contacte amb altres cultures i que els infants quan s'incorporen al sistema educatiu arriben amb una identitat cultural és important evitar l'adquisició d'actituds discriminatòries vers altres cultures i per tant, ja des de l'Etapa d'Educació Infantil és important treballar valors com la igualtat, el respecte i la solidaritat per afavorir la creació d'un bon clima a l'aula que repercutirà positivament en les etapes posteriors i evidentment, a la nostra societat.

Per a mi, l'educació intercultural suposava un repte entre la realitat de la diversitat cultural de les aules i la utopia de la seva aplicació. En el desenvolupament del treball i l'experiència viscuda a l'aula de P4 m'he adonat que sí que és possible portar-la a terme sempre i quan es donin els condicionats que es donen en aquesta aula, que són per una banda, la implicació activa de la mestra i per altra banda, la baixa ràtio de l'aula. Aquest fet m'ha demostrat que malgrat el currículum tingui o no implícit la interculturalitat, el que verdaderament assegura que aquest concepte es porti a terme és el professorat i, per tant crec, que una bona formació és necessària per guiar i donar suport als professionals davant aquest repte educatiu tot i que, sense un compromís personal ferm, és difícil avançar.

En definitiva, considero que l'educació intercultural va més enllà de l'escola. Sense tenir una concepció clara del què significa la interculturalitat i els avantatges que aquesta comporta és difícil tirar endavant aquesta construcció social, una construcció que no és solament responsable l'escola sinó, que l'escola, la família i la societat són els pilars imprescindibles per portar-la a terme.

Referències

AGUADED RAMÍREZ, Eva M^a. [et. al]. *¿Qué característica tiene la educación intercultural que se diseña y aplica en los centros educativos españoles?.* 2010 [en línia]. Granada: Universitat de Granada. [Consulta: 20 d'abril de 2013]. Disponible a: <<http://revistaq.webs.ull.es/ANTERIORES/numero23/aguaded.pdf>>

ARNAIZ, Pilar. *Educación inclusiva: una escuela para todos.* Málaga: Edicions Aljibe, 2003.

BASSEDES, Eulàlia; HUGUET, Teresa; SOLÉ, Isabel. *Aprender i ensenyar a l'educació infantil.* Barcelona: Editorial Graó, 2007.

BELTRÁN. Joaquín. *La interculturalitat.* Barcelona: Editorial UOC, 2005.

CALLEJO GALLEGO, Javier. *Observación, entrevista y grupo de discusión: el silencio de tres prácticas de investigación.* Revista Española de Salud Pública, setembre-octubre 2002, vol. 76, núm.5, p.409-422. [en línia]. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo. [Consulta: 25 d'abril de 2013]. Disponible a: <http://www.ecominga.uqam.ca/ECOMINGA_2011/PDF/BIBLIOGRAPHIE/GUIDE_Lecture_2/7/7.Callejo_y_Gallego.pdf>

CARBONELL, Francesc. [et. al]. *Educació i immigració. Els reptes educatius de la diversitat cultural i l'exclusió social.* [en línia]. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2000. [Consulta: 10 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/305.pdf>>

COLL SALVADOR, César; ONRUBIA GOÑI, Javier. *Observació i anàlisi de les pràctiques d'educació escolar.* Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 1999, p.61-67.

“Decret 181/2008, de 9 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil”. *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya*, 19 de setembre de 2008, núm. 5216, p. 68256-68173.<http://www.ecominga.uqam.ca/ECOMINGA_2011/PDF/BIBLIOGRAPHIE/GUIDE_Lecture_2/7/7.Callejo_y_Gallego.pdf>

ESSOMBA, Miquel Àngel. *L'atenció a la diversitat a Catalunya. Debat en el sistema educatiu*. Vic: Eumo Editorial, 2005.

— *Construir la escuela intercultural. Reflexiones y propuestas para trabajar la diversidad étnica y cultural*. Barcelona: Graó, 1999.

FEU, M. Teresa. "Fer educació intercultural, avui". *In-fàn-cia educar de 0 a 6 anys: Revista de l'Associació de mestres Rosa Sensat*, juliol-agost 2001, núm.121, p. 20-25.

FUENTES CAMACHO; M. Teresa. "La observación de las prácticas educativas como elemento de evaluación y de mejora de la calidad en la formación inicial y continua del profesorado". Universitat Internacional de Catalunya. 2011, vol. 9 (3), p 247.

JORDÁN SIERRA, Jose Antonio. [et. al]. *L'educació intercultural, una resposta a temps*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 2001.

LÓPEZ ESTRADA, Raúl Eduardo; DESLAURIERS, Jean-Pierre. "La entrevista cualitativa como técnica para la investigación en Trabajo Social". *Margen: Revista de trabajo social y ciencias sociales*, juny 2011, núm.66, p.1-19.

LÓPEZ ESTRADA, Raúl Eduardo; DESLAURIERS, Jean-Pierre. *La entrevista cualitativa como técnica para la investigación social*. Revista de Trabajo Social Margen, juny 2011, núm.61, p.1-19. [en línia]. [Consulta: 25 d'abril de 2013]. Disponible a: <http://www.margen.org/suscri/margen61/lopez.pdf>

LLUCH, Xavier; SALINES, Jesús. *Del projecte educatiu a l'aula. 21 idees per a posar-se a treballar*. [en línia]. [Consulta: 8 d'abril de 2013]. Disponible a: http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/Del_projecte_educatiu_a_l_aula.pdf

PALAUDÀRIAS, Josep Miquel. "Escola i immigració estrangera Catalunya: la integració escolar". *Papers: Revista de Sociologia*, 2002, núm.66, p. 199-213.

PANAIGUA, Gemma; PALACIOS, Jesús. *Educación infantil. Respuesta educativa a la diversidad*. Madrid: Alianza Editorial, 2005.

PENALVA VERDÚ, Clemente; MATEO PÉREZ, Miguel Ángel. *Tècniques qualitatives d'investigació: Materials de suport a la docència en valencià*. [en línia]. Alacant:

Universitat d'Alacant. Secretariat de Promoció del Valencià, març de 2006. [Consulta: 30 d'abril de 2013]. Disponible a:

<http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/2466/1/Num77_Tecnicas_qualitatives.pdf>

PUJOLÀS, Pere. *Aprendre junts alumnes diferents. Els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Barcelona: Eumo, 2003.

SIGUAN, Miquel. *La escuela y los inmigrantes*. Barcelona: Paidós, 1998.

TORRES, Júlia; ALCOBERRO, Ramon. Diversitat cultural: Multiculturalisme i interculturalitat. Problemes del diàleg cultural. [en línia]. [Consulta: 25 d'abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.alcoberro.info/pdf/antrop13.pdf>>